

Masteroppgave i pedagogikk

Fakultet for pedagogikk
Høgskolen i Agder - Våren 2007

Barn som flytter

– med fokus på tilknytning og identitetsutvikling

Torbjørn Trana

Torbjørn Trana

Barn som flytter
med fokus på tilknytning og identitetsutvikling

Masteroppgave i pedagogikk

Høgskolen i Agder
Fakultet for pedagogikk

2007

Forord

Masteroppgaven er slutført, og en lang vei med hindringer og klargjørende opplevelser har gjort meg rikere på erfaringer. Livet på lesesalen har vært en egen verden med mennesker som bare ville hverandre det beste.

Veien til målet hadde ikke vært mulig uten at jeg hadde fått intervjuet noen om deres opplevelser og livserfaringer. Jeg takker dere som stilte så positivt opp og ga av dere selv. Uten dere hadde det ikke latt seg gjøre.

Gjennom kontakt med Frelsesarmeen rundt om i landet kom jeg meg videre i arbeidet. Jeg takker dere som ga meg nyttige opplysninger.

Jeg takker veilederen min, Aslaug Kristiansen, som har gitt meg mot til å stå på. Hun har bidratt med faglig klargjøring og passe utfordringer til å drive prosjektet i havn.

Sist, men mest takker jeg gjengen på hjemmebane. At dere jenter holdt ut med en mor som var et helt annet sted med hodet, enn å være der for dere. Og en mann som har tatt seg av all logistikk, samtidig som det serveres frokost på senga, middag på lesesalen og oppmuntrende ord – alt i passende porsjoner!

TAKK!

Torbjørgh Trana – mai 2007.

Sammendrag

I denne oppgaven har jeg ønsket å fokusere på barn som flytter. Mitt hovedanliggende har vært å finne ut om flytting gjør noe med individets evne til å knytte bånd til andre, både som barn og senere som voksen. Vil flyttingen være med på å forme identitetsutviklingen i en bestemt retning? Kan det være faktorer som er av betydning for hvordan barnet utvikler seg?

Som teoribakgrunn bruker jeg Bowlbys teori om tilknytning. I denne sammenhengen blir begreper som identitet, tilhørighet, relasjoner, mestring og savn sentrale. Jeg fokuserer særlig på barnets familie som en sikker base i stadige møter med nye miljøer.

Jeg bruker kvalitativ metode som verktøy for å finne informasjon om det jeg ønsker å undersøke. Gjennom intervjuer av voksne som har vokst opp som offisersbarn i Frelsesarmeen, får jeg et bilde av hvordan det var å flytte som barn.

Resultatene er mer positive enn forventet. Det kommer fram at det på mange måter har vært en styrke å ha flyttet mye. Ut fra møte med mange ulike kulturer og mange forskjellige mennesker, har personene som er intervjuet ervervet seg mange positive egenskaper. De er sosiale og utadvendte, åpne for andre mennesker og nye utfordringer og er flinke til å ta initiativ. Deres erfaring er at de sitter igjen med mer positivt enn negativt, etter å ha hatt en barndom på flyttefot.

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD

SAMMENDRAG

1.	INNLEDNING.....	5
1.1	Innledning til feltet.....	5
1.2	Bakgrunn.....	6
1.3	Tidligere forskning.....	7
1.4	Problemstilling og avgrensing.....	8
1.5	Oppgavens oppbygning.....	10
2.	TEORI.....	12
2.1	Frelsesarmeen.....	12
2.1.1	Organisasjon.....	12
2.1.2	Beordring.....	13
2.2	Tilknytning.....	15
2.2.1	Innledning til begrepet.....	15
2.2.2	Bakgrunn for Bowlbys tenkning.....	16
2.2.3	Bowlbys teori om tilknytning og betydningen av en sikker base..	18
2.3	IDENTITET	21
2.3.1	Kulturell identitet og tilhørighet.....	22
2.4	FLYTTING.....	25
2.4.1	Flytting – relasjoner.....	25
2.4.2	Flytting – mestring.....	29
2.4.3	Flytting - savn	31
3.	METODE.....	33
3.1	Metodevalg.....	33
3.2	Utvalg.....	35
3.3	Rekruttering.....	36
3.4	Informantene.....	38
3.5	Gjennomføring.....	39
3.6	Bearbeiding og analyse.....	41
3.7	Validitet og reliabilitet	42
3.8	Egen rolle.....	45
3.9	Etiske refleksjoner.....	45
4.	RESULTATER.....	47
4.1	Presentasjon av data.....	47
4.2	Drøfting i lys av teori.....	59
4.2.1	Frelsesarmeen.....	59
4.2.2	Tilknytning.....	62
4.2.3	Identitet.....	66
4.2.4	FLYTTING.....	67
4.3	Oppsummerende refleksjon.....	71
5.	AVSLUTNING.....	73
Vedlegg 1	Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt	
Vedlegg 2	Intervjuguide	

1. INNLEDNING

1.1 Innledning til feltet

Flytting gir nye muligheter, men kan også være en vanskelig opplevelse for mange. Barn har sjelden et ønske om å flytte. De vil være der de er vant til å være, og har ikke behov for endringer av en slik art. Voksne har ansvar for at familien fungerer både økonomisk og sosialt, og må av den grunn noen ganger ta upopulære avgjørelser, som kan oppleves som en påkjenning for barnet der og da.

Før i tiden da Norge var et bondesamfunn, flyttet folk sjelden lenger enn innenfor det lokalsamfunnet de bodde i. Da var det arbeid der de bodde og flytting var ikke nødvendig. Etter at industrialiseringen gjorde sitt inntog på 1900-tallet flyttet folk i større grad inn til byene for å få seg arbeid.

I løpet av livet vil alle mennesker sannsynligvis bytte bosted en eller flere ganger. Flytting er en naturlig del av livet for de fleste. Etter hvert som man vokser til og ønsker mer selvstendighet, er det naturlig å flytte ut av foreldrehjemmet. Studier og videre karrieremuligheter bringer en kanskje også geografisk til et annet sted. Etter noen år alene treffer mange en partner de ønsker å etablere et hjem med. Familien utvides gjerne med barn, og det blir behov for et større sted å bo. Slik fortsetter flytting å være en mer eller mindre sentral del av livsløpet, avhengig av behov som boligens størrelse, arbeidsmuligheter og trivsel. Noen flytter ofte, av forskjellige årsaker, mens andre er mer eller mindre bofaste.

Norge er et av de landene i Europa der innbyggerne flytter mest Lars Østby (2002, <http://www.ssb.no>) ser det i sammenheng med den spredte bosettingen vi har her i landet. Det er vanskeligere å skifte arbeidsplass uten å skifte bolig i Norge enn det er i Europa for øvrig. Mange flytter også fra mer spredtbygde strøk, og inn til byene og mer tett befolkede områder. Likevel har det til alle tider vært flere som flytter korte avstander enn de som flytter langt (Forgaard, 2005,

<http://www.ssb.no>). Flytting innenfor kommunene er i større grad knyttet til livsfase, familieendring og endringer i boligmarkedet (ibid, 2005).

Barn under 19 år følger hovedsakelig foreldrene sitt flyttemønster, fordi de som regel enda er en del av barndomshjemmet (Forgaard, 2005, <http://www.ssb.no>). Når barna er mellom 0-4 år flytter de oftere enn de fleste nordmenn, flyttehyppigheten ligger over gjennomsnittet. Fra de er 5-14 år flytter de mindre igjen. Det ser ut til at mange velger å være bofaste når barna begynner på skolen, slik at de slipper å bytte skole og nærmiljø.

I dette prosjektet er fokuset rettet mot familier som flytter over store avstander. Flyttingen er styrt av foreldrenes arbeidsmuligheter. Det spesielle med årsaken i denne sammenhengen, er at arbeidsmulighetene ikke styres av arbeidstakerens egne valg, men av arbeidsgiverens behov og en tro som styrer valgene for begge parter. Mitt anliggende er å studere nærmere hvordan barna opplever å være en del av en slik tilværelse.

1.2 Bakgrunn

Jeg har gjennom min bakgrunn som førskolelærer lenge interessert meg for barns oppvekstvilkår, og hva som er med på å styre barns utvikling i den ene eller andre retningen. Gjennom videre studier i pedagogikk ble jeg stadig mer opptatt av hva som skjer når barn flytter geografisk fra et miljø til et annet. Jeg ønsket å finne ut av hvordan barnet opplever situasjonen, og ikke hva de voksne mener er barnets opplevelser. Etter å ha undersøkt hva som fantes av forskning og bakgrunnsstoff om temaet, fant jeg ut at mitt fokus skulle være knyttet til hva flyttingen hadde å si for barns utvikling og senere voksne liv. Jeg tenkte meg ulike innfallsvinkler til temaområdet, og endte opp med å fokusere på foreldrenes rolle i forhold til barna og flytteprosessen.

Med dette perspektivet som utgangspunkt begynte jeg å lete etter teori på området. Jeg fant da ut at tilknytningsteorier var særlig relevante, for å si noe om barnets forhold til sine nærmeste omsorgspersoner. Innenfor fagfeltet skiller Bowlby seg ut som en sentral skikkelse, fordi det som er skrevet om tilknytning som regel relateres tilbake til Bowlbys tenkning.

1.3 Tidligere forskning

Min hensikt med dette prosjektet er å belyse om det å flytte som barn gir konsekvenser for barnet i situasjonen og senere i livet. Det betyr at jeg ønsker å isolere flytting som en variabel i undersøkelsen. Andre variabler vil alltid påvirke et prosjekt i mindre eller større grad. Det kan man ikke unngå så lenge individet ikke lever isolert. Mitt ønske har vært å ta utgangspunkt i barn som opplever Norge som sitt hjemland og deres forhold til flytting.

Det er gjort mange undersøkelser på flytting, spesielt i USA. David Pollock og Ruth E. Van Reken har hatt samtaler med flere hundre mennesker som har flyttet mellom ulike kulturer. De har systematisert deres opplevelser, og gir et bredt bilde av hvilke ressurser og utfordringer flytting gir (Pollock og Van Reken, 2003). David Pollock har jobbet med mennesker med flerkulturell bakgrunn i mange år. Han har foretatt mange reiser over hele verden, for å holde seminarer og konferanser om det å vokse opp i flere kulturer. Ruth E. Van Reken er selv vokst opp som misjonærbarn.

Psykolog Judith van der Weele ved "Alternativ til vold" i Oslo har arbeidet mye med migrasjonspsykologi og kulturspørsmål. Hun er spesielt opptatt av hva fremmedfølelse gjør med et menneske. *"Det er ikke bare flytting som kan gi denne følelsen, men alt som innebærer at du føler deg annerledes på en eller annen måte"* (Van Der Weele, 2006 intervjuet av Gudrun Vinsrygg i Helsenytt-for alle: <http://www.helsenytt.no/artikler/fremmedfoelelse.html>)

I Norge er undersøkelser der flytting inngår som tema som oftest knyttet til andre tema. Undersøkelsene har hatt andre problemstillinger som skilsmisser, adopsjon og omsorgsovertagelse som hovedanliggende. Flytting blir da en konsekvens av endring i livssituasjon med årsak i disse forholdene. I slike undersøkelser studeres barnets reaksjoner på en av disse faktorene, og selve flyttingen blir en underordnet faktor som får mindre fokus.

Det er også gjort en rekke undersøkelser på innvandrere og flyktninger og hvordan de opplever det å flytte.

I de senere år har det vært økt fokus på misjonærbarnas skjebne, der flytting inngår som en av flere faktorer.

Når det gjelder teorier om tilknytning har Bowlby forsket særlig på hva som skjedde når barnet ble flyttet bort fra sine foreldre (1960, 1973, 1979, 1980). En av Bowlbys nære medarbeidere Robertson (1953) har filmet hvordan barn reagerer på korte atskillelser. Mens Mary Ainsworth (1978) forsket på hvordan barn som ikke var skadet ved fødselen utviklet seg sammen med sin mor, og ble et produkt av hvordan det ble behandlet av moren (Bowlby, 2006).

1.4 Problemstilling og avgrensing

Siden det i Norge etter hva jeg har funnet, ikke er undersøkt hvordan flytting som isolert faktor virker på barns utvikling, ønsket jeg i utgangspunktet å forholde meg til mennesker som har flyttet innenfor landets grenser. Det viste seg imidlertid å bli vanskeligere å få tak i informanter med denne bakgrunnen enn det jeg hadde regnet med. For å komme i kontakt med aktuelle personer tenkte jeg på å oppsøke miljøer der folk vanligvis flytter oftere enn andre, som for eksempel forsvaret og Frelsesarmeen. Jeg begynte med å kontakte Frelsearmeen, og fikk da kontakt med personer som hadde flyttet mye i sin oppvekst, fordi foreldrene hadde arbeidet som offiserer i organisasjonen. Det viste seg etter hvert at de jeg

hadde kontaktet hadde flyttet både i Norge og utlandet. Jeg kom fram til at det ikke var avgjørende for mitt prosjekt, siden jeg skulle undersøke hvordan det var å være barn i situasjonen, relatert til andre mennesker i de nærmeste omgivelsene.

Det å flytte kan ha konsekvenser for ulike sider av barnets utvikling. I denne sammenhengen ønsker jeg å fokusere på utviklingen av barnets identitet, for å se om det å skifte miljø, ofte gjør en forskjell i utviklingsforløpet. Jeg har valgt å begrense identitetsbegrepet til å omfatte barnets utvikling av selvfølelse og evne til tilknytning. Gjennom oppveksten formes identiteten i møte med ulike personer og miljøer. Barnet er i en prosess og vil som voksen være et produkt av dette samspillet. Noen av spørsmålene jeg ønsker å belyse nærmere er: Hva gjør dette med barnets oppfatning av seg selv? Hvordan vil selvtilliten styrkes eventuelt svekkes ved å flytte mye? Har det noe å si om barnet er innadvendt eller utadvendt som person i møte med nye miljøer? Har flyttingen noe å si for barnets evne til tilknytning som barn og senere som voksen? Har barnets alder ved flyttingen noe å bety?

Siden jeg begrenser oppgaven til å omfatte flytting og barns forhold til sin nærmeste familie, velger jeg å fokusere mindre på det kulturelle aspektet enn det som kanskje ville være vanlig ved studier av innvandrere til et fremmed land, opplevelsen av å være del av en minoritetskultur osv. Jeg velger også å tone ned fokuset på dette med kall selv, om det er sentralt i foreldrenes valg av yrke. I denne sammenhengen er det ikke foreldrenes virkelighet jeg ønsker å studere, men hvordan barna opplever sin virkelighet. Min problemstilling blir derfor som følger:

”Barn som flytter – med fokus på tilknytning og identitetsutvikling.”

For å finne ut om flytting har påvirket identitetsutviklingen, tenker jeg at jeg må bruke voksne som respondenter. Det er først som voksen en evner å se tilbake på sin egen utvikling og hva den har betydd. Samtidig ville det være interessant å få

innblikk i hvordan barnet opplever situasjonen der og da. Som voksen vil en sannsynligvis ha glemt mye. En ser også ting på en annen måte når de er kommet på avstand. Det ville nok vært mest hensiktsmessig å bruke både barn og voksne for å skape et helhetlig bilde, og eventuelt flere typer metoder som observasjon av barnet i den aktuelle virkeligheten, og intervju av både barnet og den voksne. Jeg kom fram til at det ville bli alt for omfattende i denne sammenhengen med så mange personer og metoder. Det ville blitt for arbeidskrevende i forhold til prosjektets størrelse og tidsperspektiv. Jeg valgte derfor å dybdeintervjue et lite antall personer som hadde flyttet mye i sin barndom. Dette kommer jeg nærmere inn på i oppgavens metodedel.

Avklaring av begreper kommer etter hvert som de brukes i oppgavens utforming.

1.5 Oppgavens oppbygning

Oppgaven deles inn i 5 kapitler:

1. Innledning, 2. Teori, 3. Metode, 4. Resultater og 5. Avslutning.

I innledningskapitlet (1) sier jeg noe om hva jeg ønsker å belyse i oppgaven. Der går jeg nærmere inn på utgangspunktet for valg av arbeidsområde, og hvorfor jeg har valgt den problemstillingen jeg har gjort. Jeg forteller også hvordan jeg tenker å legge opp oppgaven videre

Teorikapitlet (2) tar for seg hvilken teori jeg har valgt som hovedfokus. Først i dette kapitlet skriver jeg litt om Frelsesarmeen, for å gi leseren et innblikk i den organisasjonen som er bakgrunn for informantenes oppvekst. Deretter legger jeg fram Bowlby og hans teori som det sentrale utgangspunktet for hele oppgavens innhold. Ut fra den valgte teorien trekker jeg ut noen begrepsområder jeg ønsker å fokusere nærmere på, fordi begrepene etter min mening har særlig relevans i forhold til det jeg skal undersøke.

I metodekapitlet (3) skriver jeg innledningsvis kort om valg av metode, før jeg beskriver mer utførlig hvordan jeg valgte ut informantene og gjennomførte intervjuene. Jeg kommer også med noen betraktninger som er viktige ved valg av intervju som metode.

I kapitlet om resultater (4) presenterer jeg det som kom fram av intervjuene med informantene. Deretter drøfter jeg resultatene i lys av det teoretiske utgangspunktet jeg har valgt for undersøkelsen.

Til sist i avslutningskapitlet (5) oppsummerer jeg kort hva jeg mener er det mest sentrale i oppgaven. Jeg sier noe om hva som er hovedtrekkene i det jeg har kommet fram til, før jeg avslutter med hva dette kan føre til av videre forskning.

2. TEORI

2.1 FRELSESARMEEN

For å kunne forstå hva det innebærer å vokse opp som offisersbarn, er det nødvendig å kjenne noe til Frelsesarmeen som organisasjon og hva beordringssystemet innebærer. Det gir et nærmere bilde av hva slags virkelighet familiene levde i, og hva de hadde å forholde seg til av både praktisk og organisasjonsmessig art.

2.1.1 Organisasjon

Frelsesarmeen er en internasjonal evangelisk bevegelse, og er en del av den universelle kristne kirke. Organisasjonen skiller seg fra andre trossamfunn blant annet ved at de ikke praktiserer sakramenter som dåp og nattverd. Begrunnelsen er at det kun er nødvendig med en personlig tro for å bli frelst. William og Catherine Booth grunnla Frelsesarmeen i Øst-London i 1865 for å formidle håp og hjelp til alle de fattige i de forslummede områdene i storbyene. Til Norge og Oslo kom armeen i 1888.

Organisasjonen har hovedkontor i London og finnes i dag i 111 land over hele verden. Norge, Island og Færøyene er organisert i ett territorium i den internasjonale Frelsesarmeen. Territoriet har til sammen 116 korps eller menigheter, og 60 sosiale institusjoner under sosialtjenesten. I Norge er det 20.200 medlemmer (pr. 2006). Frelsesarmeen driver et utstrakt sosialt arbeid med utgangspunkt i tanken om at hele mennesket trenger omsorg. En forutsetning for å forkynne evangeliet er at ethvert menneske må ha mat og varme klær. Alle mennesker er like verdifulle uavhengig av egenskaper, ferdigheter, kultur og etnisk bakgrunn og har mulighet til forandring, utvikling og vekst. Det drives også internasjonal bistand og rettferdig handel. Frelsesarmeen finansierer hjelpearbeidet med støtte gjennom kollekt, testamentariske gaver, inntekter ved salg av tjenester til det offentlige og salgs- og leieinntekter.

I tillegg til det sosiale arbeidet driver Frelsesarmeen menighetsarbeid mye på samme måte som andre menigheter med gudstjenester, møter og ulike aktiviteter som idrett, friluftsliv/speider, kor, orkester, dans, festivaler og leirer.

Frelsesarmeen likestiller kvinner og menn teologisk, og offiserene er av begge kjønn. Et av William Booths berømte sitater var: ”Mine beste menn er kvinner” (Frelsesarmeen.no, 2006), og sier mye om den uvanlige holdningen til kvinner på den tiden. Kritikere hevder at likestillingen mest er av prinsipiell art. I praksis har Frelsesarmeen vært mannsdominert som mange andre kirkesamfunn, og karakteriseres som ”en hær av kvinner, styrt av menn” (Stanghelle, 2002:212). Alle de store kvinneskikkelsene i Frelsesarmeens historie har vært enslige.

2.1.1 Beordring

Den internasjonale strukturen i Frelsesarmeen er ikke demokratisk, men har en militær oppbygging. Offiserene, Frelsesarmeens ordinerte pastorer, er underlagt beordring fra sine overordnede til stillinger der det er behov for deres virke. På lokalt og nasjonalt plan er prosessene mer demokratiske, spesielt i barne- og ungdomsarbeidet og i korpsene.

Frelsesarmeen har en egen offiserskole som gir en toårig utdanning kvalifisert som lønnet heltidsarbeider i organisasjonen. Etter endt utdanning kan offiserene velge om de vil arbeide som menighetsleder/korpsleder, i sosialarbeidet eller i misjonsarbeidet.

Soldatene i Frelsesarmeen er en del av det frivillige arbeidet og jobber gratis, mens frelsoffiserene har arbeidet som sitt yrke. Kun offiserer, ikke soldater er under beordring. For å bli offiser i Frelsesarmeen må en være frelst og ha et kall. Kall er en indre overbevisning om at ”*det er dette Gud ønsker jeg skal bruke livet mitt til.*” (Frelsesarmeen, 2006. Frelsesarmeen.no). Frelsesarmeen tar ikke lett på

dette med kall. Det skal være slitesterkt og ekte, være sterkt nok til at folk vet hva de gjør når de melder seg til tjeneste (Stanghelle, 2002:88). Derfor har man samtaler med en ledende offiser før man endelig bestemmer seg. Økonomisk sett er det også et offer. De første offiserene i Norge kom ofte fra det sosiale mellomskiktet i samfunnet.

Da informantene i undersøkelsen var barn ble offiserene flyttet mye oftere enn i dag. Det kunne forekomme at det gikk bare 1 år mellom hver ny beordring. I dag er det vanlig med 3 – 5 år på hvert sted. Hvert år arrangeres det samtaler mellom offiseren og den overordnede, der det kommer fram om de ønsker å være der de er eller ønsker nye oppgaver. En prøver å etterkomme disse ønskene. I noen tilfeller kan Frelsesarmeen ha så stort behov for en enkeltpersons kompetanse at det gis ny ordre likevel. Da skal offiseren ha fått en god begrunnelse i god tid. Barnefamilier får ofte være lenger på et sted for å skape ro rundt skolegang og etablerte vennskap.

Frelsesoffiserer trenger ikke gifte seg med en annen frelsesoffiser. Av praktiske årsaker har det vært slik at hvis en ønsker å være en del av ordresystemet må en være gift med en offiser. Hyppige flyttinger vil gjøre det vanskelig for en ektefelle med en annen jobb. Han eller hun måtte da se seg om etter nye jobber hele tiden. Offiserslønnen er heller ikke så god at den strekker til hvis den ene ektefellen er uten jobb. Dessuten er det å være frelsesoffiser ikke noen jobb med fast arbeidstid. En må gjerne være tilgjengelig hele døgnet. Da er det best at ektefellene står sammen og deler på oppgavene og utfordringene, og har den samme forståelsen av det å ha en livsoppgave.

Frelsesoffiserene har rimelige boutgifter gjennom tjenestebolig, pensjonsordning og barnehagestønad.

2.2 TILKNYTNING

2.2.1 Innledning til begrepet

Spesialister i psykiatri Solveig Bugge Lande og Bjørn Lande har arbeidet spesielt med henholdsvis stressbelastninger hos norske barn og voksne i utlandet, og psykososiale forhold for norske familier/barn i utlandet (Weisæth og Dalgard, 2000:401). Lande (i Weisæth og Dalgard, 2000:85) peker på at et nært forhold mellom barn og foreldre i de første leveårene er særlig viktig for utvikling av tilknytningsevnen hos barnet. Det er viktig at foreldrene støtter barnet og bygger opp gode relasjoner allerede fra fødselen av. Det vil beskytte barnet i den senere utviklingen. Foreldrenes forhold til hverandre, hvordan de samarbeider og løser konflikter er også av betydning.

Lande (i Weisæth og Dalgard ,2000:92) referer til prospektive langtidsstudier fra forskjellige land, som viser at barn som hadde en trygg tilknytning ved 1-års alder hadde bedre forutsetninger for å få venner og klare seg i skolesituasjonen. En trygg tilknytning i barndommen er også avgjørende for hvordan et parforhold vil fungere i voksen alder.

Selvet er med på å bestemme hvordan vi opplever verden og menneskene rundt oss. Daniel L. Stern (1991) er opptatt av hva barnet er i kraft av seg selv. Barnet opplever seg selv før det har språk til å formidle sine opplevelser. Han legger på samme måte som Bowlby (se punkt 2.2.2) det observerte barnet til grunn for sin teori. Gjennom utviklingen av selvet endres de subjektive opplevelsene og relateres til nye områder. Dette fører til endrede sosiale opplevelser som forblir intakte livet igjennom (Stern, 1991). I løpet av de første leveår finnes perioder som er mer sensitive enn andre, i forhold til ting som skjer. En begivenhet som inntreffer tidlig, vil få større betydning og være vanskeligere og endre enn en begivenhet som inntreffer senere (Stern, 1991:42).

Tidlig tilknytning til menneskene rundt oss er viktig for hvordan vi forholder oss til andre mennesker senere i livet. Stern mener at barn som føler seg avvist i de tidlige barneårene opptrer mer forsiktig i relasjoner med andre mennesker senere i livet (Stern, 1991:32).

Foreldre og de nærmeste omsorgspersonene betyr mest for barnet de første årene. Barnet kan ha hatt en trygg tilknytning til nære omsorgspersoner tidlig i livet, mens det senere kan bli møtt med avvisning og negative erfaringer med andre i barnehage og skole. Siden selvutviklingen er i bevegelse hele livet gir det grunnlag for endringer tross negative erfaringer.

2.2.2 Bakgrunn for Bowlbys tenkning

Britiske John Bowlby (1907-1990) ble forløper til en forskningstradisjon som i dag står sterkt internasjonalt, der tilknytningsteori er sentral som modell for å forstå barns sosiale og emosjonelle utvikling (Lande i Weisæth og Dalgard, 2000). Han utformet sin teori innenfor en psykoanalytisk tradisjon. Tenkningen hans samsvarte likevel ikke med det rådende syn i det psykoanalytiske fagmiljø på den tiden (Lande i Weisæth og Dalgard, 2000:94). Bowlby var selv barnepsykiater og psykoanalytiker og arbeidet ved Tavistock-klinikken i London.

Teorien forutsetter gjensidige mønstre, i det barnets behov for trygghet utvikles i samspill med foreldrenes behov for å beskytte. Teorien har mye til felles med objektrelasjonsteori, selvpsykologi og taps- og kriseforståelse i (Lande i Weisæth og Dalgard, 200:95).

Objektrelasjonsteorien bygger på psykoanalytisk teori. Den utviklet seg fra Freuds jeg-utvikling, senere gjennom sentrale teoretikere som Hartman, Anna Freud og Erikson før begrepet objektrelasjonsteori ble etablert. Hensikten med teorien er et ønske om å finne ut hva som påvirker barns utvikling, slik at en har mulighet til å arbeide med forebyggende arbeid for å hindre en mulig uheldig utvikling (Abrahamsen, 1997). For å kunne gjøre dette må man vite hvordan

følelsesmessige relasjoner til andre blir etablert, og hvordan de utvikler seg videre. Barnets positive og negative opplevelser og erfaringer med andre individer lagres som indre bilder. Bildene er en fortolkning av de ytre objekter i form av tanker, minner og fantasier som barnet senere har internalisert, og gjort til sitt eget verktøy for senere opplevelser og erfaringer.

Objekt defineres innenfor psykoanalytisk tradisjon som:

"En person utenom en selv som en har et følelses og behovsmessig forhold til"

(Abrahamsen, 1997:59).

Objektet kan være en indre representasjon eller en virkelig person, der barnets nære omsorgspersoner er av størst betydning i den psykiske utviklingen.

Grunnlaget for den teoretiske forståelsen utviklet seg i en terapeutisk sammenheng, med utgangspunkt i et behov for å forstå årsakene til at barn og voksne utviklet tidlige psykiske utviklingsskader.

Teorien utviklet seg etter hvert i to retninger, den engelske og den amerikanske – men begge med hovedfokus på relasjoner, og ikke drifter slik psykoanalysen tidligere har vært særlig opptatt av. Innenfor den engelske retningen, der Bowlby befinner seg, finner vi andre sentrale navn som Fairbairn, Klein, Bion og Winnicott. Bowlby skiller seg imidlertid fra de andre teoretikerne fordi han også tok utgangspunkt i etologisk forskning. Han var opptatt av å studere objektene i deres naturlige omgivelser, og inkluderte både dyr og mennesker i sine studier, samtidig som han holdt fast ved den psykoanalytiske tradisjonen.

Bowlby mener at observasjon av barnet i samhandling med nære omsorgspersoner, er den eneste riktige metoden for å finne ut hvordan samspillet og dermed tilknytningsatferden fungerer. Det er kun ved å være tilstede og se hva som foregår, en virkelig kan se hva som skjer. Skulle en ha gått ut i fra foreldrenes beskrivelser av samspillet ville bildet blitt misvisende. Foreldrene ville ikke selv være i stand til å gi et riktig bilde av seg selv i samhandling med

barnet, fordi de ikke ser seg selv utenfra. Gjennom direkte observasjoner fant Bowlby ut hva som var viktig i barns sosiale og emosjonelle utvikling. Han samlet kunnskap om hvilke faktorer som var avgjørende og utgjorde en forskjell i utviklingen.

Tilknytningsteorien følger ikke en modell der individet utvikler seg gjennom ulike faser, og skiller seg dermed fra tradisjonelle former for psykoanalytisk teori. I tilknytningsteorien følger individet en utviklingssti av flere mulige, der noen fører til en sunn utvikling, mens andre er mer eller mindre uheldige. Hvor barnet havner er bestemt av hvordan det blir behandlet i miljøet det befinner seg i. Underveis ligger det muligheter til forandring, fordi en endring i miljøet kan bringe barnet over på en annen utviklingssti.

2.2.3 Bowlbys teori om tilknytning og betydningen av en sikker base

Bowlby hevder at et vellykket foreldreskap er en viktig nøkkel til den kommende generasjons sunnhet (Bowlby, 1994:9). Han er opptatt av at barnet fra fødselen av er ment å skulle utvikle seg til å samhandle med andre mennesker. Forutsetningen for at de skal gjøre det, avhenger av hvordan de blir behandlet av de nære voksne. Gjennom undersøkelser viste han at barnet evner å knytte seg til begge foreldre, uavhengig av om det er mor eller far. Noen knytter seg mer til mor, andre til far, eller omvendt – mens andre knytter seg til begge. Barn som knytter seg til begge foreldre viser seg å være de mest tillitsfulle og kompetente (ibid:19). Foreldrenes hovedoppgave i forhold til barnet, er å gi det en sikker base som det kan utvikle seg ut i fra.

”En sikker base” er et kjernebegrep i Bowlbys teori.

”En sikker base, hvorfra barnet eller den unge kan gå ud i verden, og hvortil det kan vende tilbake i sikker forvisning om, at det vil blive budt velkomment, når det kommer, få fysisk og emotionel støtte, blive trøstet hvis det er ked av det, og beroliget hvis det er bange” (Bowlby, 1994:19).

For å bygge opp en sikker base er det viktig at foreldrene alltid er til rådighet når det er nødvendig med oppmuntring og hjelp. De skal bare gripe aktivt inn når barnet trenger det. Forutsetningen for at foreldrene skal være i stand til å gi barnet sitt en sikker base, er at de har en grunnleggende forståelse for barnets behov, og respekt for deres tilknytningsatferd. Barnets behov for tilknytning til nære omsorgspersoner har i mange sammenhenger blitt sammenlignet med avhengighet, og sett på som noe negativt som barnet bør vokse fra. Bowlby mener det har vært en feilvurdering og en lite hensiktsmessig begrepsbruk. Det har ført til at viktigheten av tilknytningsatferdens utvikling i et barns liv har blitt sterkt undervurdert.

Tilknytningsatferd defineres som:

”Enhver form for adfærd, der bevirker, at en person opnår eller opprettholder tætt kontakt med et andet klart identificeret individ, som opfattes som værende bedre i stand til at klare sig i verden”

(Bowlby, 1994:35).

For å fremme en god tilknytningsutvikling forutsettes det at foreldrene bruker tid på barnet. Allerede fra fødsel er det viktig med en avslappet atmosfære, der mor og barn får mulighet til å knytte grunnleggende nære bånd. De første månedene og årene vil barnet holde seg nær til sine omsorgspersoner. Det har ingen mulighet og heller ikke et ønske om noe annet. Etter hvert som barnet blir eldre vil det begynne å utforske verden, og gradvis utvikle større og større avstand til foreldrene. Det begynner først med korte oppdagelsesferder for så å vende tilbake til omsorgspersonen, for å forsikre seg om at oppmuntringen og støtten det trenger er der og opprettholdes. Etter hvert som barnet opplever at kommunikasjonen og samspillet med foreldrene er tilgjengelig og til stede hele tiden, utvider det sine oppdagelsesferder både i tid og rom. Gjennom barnets erfaring i løpet av de første par leveår utvikles arbeidsmodeller som etableres som kognitive strukturer. Når disse er tilvente, generaliserte og til dels ubevisste, varer de ved og er bestemmende for hvordan det forholder seg til andre mennesker senere i livet.

Proessen fører til at barnet utvikler et tilknytningsmønster, avhengig av hvordan det er blitt behandlet gjennom oppveksten.

Bowlby skisserer tre forskjellige mønster (ibid, 1994:138):

- Det sikre tilknytningsmønster: der individet har full tillit til foreldrefiguren er der når det trengs. Fremmes ved at foreldrefiguren representerer en sikker base for å utforske verden.
- Det engstelige, klengete tilknytningsmønster: der individet er usikker på om foreldrefiguren er der når det trengs. Individet utvikler atskillelsesangst og blir klengete og redd for å utforske verden. Fremmes hvis foreldrefiguren er lett tilgjengelig og hjelpsom i noen situasjoner men ikke i andre.
- Det engstelige, unnvikende tilknytningsmønster: der individet venter å bli avvist når det søker omsorg. Forsøker å leve sitt liv uten andres kjærighet og støtte. Oppstår som følge av gjentatte avvisninger.

Det er vanskelig å endre allerede etablerte tilknytningsmønstre. Et engstelig og klengete barn vil ofte fremkalle negative reaksjoner hos foreldrene, som igjen er med på å opprettholde et engstelig tilknytningsmønster. Dermed dannes en ond sirkel som fører til gjensidig, ofte ubevisst gjentakelse av en negativ prosess. For å kunne bryte og forsøke å endre dette mønsteret, må foreldrene bevisstgjøres på det som skjer, slik at de har mulighet til å endre sin atferd og sine reaksjoner overfor barnet.

Tilknytning handler om å være nært knyttet til en annen, mens man samtidig utforsker og blir fortrolig med det ukjente (Askland & Sataøen, 2000). Dette skjer i et livslangt løp der en stadig blir mer klar over sin egen identitet.

2.3 IDENTITET

Ved hjelp av samhandlingsmønstre i tilknytningsprosessen utvikler barnet sin egen identitet. Identitet handler om hva som gjør meg til meg. Det er noe personlig som vi opplever finnes inne i oss. Vi bruker ofte begrepet selvilde for å uttrykke at det handler om det bildet vi har av oss selv sett fra vårt eget ståsted, men identitet handler like mye om hvordan andre oppfatter oss. Juul og Jensen (2003) bruker begrepene selvfølelse og selvtillit for å forklare hva som ligger i identitetsbegrepet. Selvfølelsen handler om hvem jeg er, mens selvtilliten sier noe om hva jeg kan. Selvfølelsen er en indre, grunnleggende følelse og danner utgangspunktet for individets valg (Juul og Jensen, 2003:46). Rudbeck og Møller-Nielsen (2001:10) forklarer selvfølelse med *”følelsen af at være noget i sig selv.”*

Selvfølelsen er der fra fødselen av når barnet kommer til verden med en ubevisst tillit til og trygghet for å bli møtt. Den gjør at den enkelte kjenner seg verdifull uten betingelser. Etter hvert øker behovet for tilbakemeldinger fra omgivelsene og en trenger bekreftelser og kjærlighet for å oppleve at en er verdt noe i seg selv, uavhengig av hva man gjør. Selvfølelse handler om respekt både for seg selv og andre. Den skal gi individet en trygg plattform å stå på i møte med livets utfordringer. En godt forankret selvfølelse gjør at en er i stand til å bevare troen på seg selv når en ikke føler at en får det til, eller en møter hendelser som krever personlig styrke for å komme igjennom. Alle vil før eller senere oppleve tap, sorg og smerte i en eller annen form. Selvfølelsen avgjør hvor sårbar en er i slike situasjoner. En kan arbeide med å styrke og bygge opp selvfølelsen gjennom hele livet. Det er aldri for sent for at utvikling og endring skal finne sted.

Graden av selvfølelse er også med på å bestemme om man lar seg styre av andre eller ikke, om man er trygg nok i seg selv til å handle etter egne behov og ønsker, uten at man alltid må tenke på hva andre forventer. Selvfølelsen handler om hva slags forhold en har til seg selv som menneske. For at andre skal like en, må en også like seg selv og være glad for den en er.

Selvfølelsen er avgjørende for om en er i stand til å bevare selvtilliten når ting ikke blir som en hadde tenkt eller håpet på. Et individ med lav selvfølelse og høy selvtillit, vil lett rammes og miste sin selvtillit ved påkjenninger, mens en som har en grunnleggende og trygg tro på seg selv, vil stå bedre rustet og takle de slag som kommer uten å miste motet.

I følge Ingrid Lund (2004:47) hører selvtilliten til i den pedagogiske dimensjonen, mens selvfølelsen er en del av den eksistensielle dimensjonen. Selvtilliten styres av ytre virkemidler i erfaring med omgivelsene. Mead (i Levin og Trost, 1996:35) skiller mellom det sosiale ”meg” og det handlende ”jeg”. Det sosiale ”meg” formes gjennom individets samhandling med omverdenen, mens det handlende ”jeg” er egne refleksjoner i forhold til hvilke handlinger en velger.

Ivar Frønes (1994) bruker begrepet *kjerneidentitet* for å forklare hva han legger i selvfølelse. Han mener at kjerneidentiteten bygger på de ulike sosiale identiteter. De fleste opptrer ulikt i forskjellige sosiale settinger. Man kan være innadvendt på skolen, men utadvendt hjemme og i nærmiljøet. Dette handler om roller en trer inn i og ut av.

Frønes er også opptatt av at identitet ikke bare handler om hva jeg vil, men også hva jeg ikke ønsker å være (ibid, 1994:54).

2.3.1 Kulturell identitet og tilhørighet

Hverdagslivet og de daglige rutinene er med på å skape stabilitet og tilhørighet i et barns liv. Dagens samfunn er preget av oppløsning av normer og verdier. Tidligere var individets utvikling i større grad preget av kunnskap som kulturen hadde samlet opp (Askland og Sataøen, 2000).

”Kultur er det som gjør kommunikasjon mulig, det er noe som ligger mellom mennesker som møtes”

(Hylland Eriksen 1997:56).

Thomas Hylland Eriksen og Torunn Arntsen Sørheim (1999) hevder at mennesker kan føle like stor grad av trygghet uten å ha en fast forankring i en nasjonal kultur. Kravet til en kulturell identitet er skapt av samfunnet og ikke individet selv. Den enkelte kan fullt ut være trygg på seg selv og sine egne verdier uten å være knyttet til en bestemt kultur eller nasjonalitet.

Barn som flytter ofte, i må gjerne forholde seg til flere kulturer i løpet av oppveksten. De opplever å være ny i både eget og andre land, fordi de mangler de samme referanserammene når de møter et nytt miljø. På 1950-tallet studerte ekteparet Useem amerikanere som bodde og arbeidet i utlandet over lengre tid. De lanserte begrepet ”Third Culture Kids” for å beskrive barn som hadde bodd en vesentlig del av oppveksten utenfor foreldrenes opprinnelige kultur.

” En person som har tilbrakt en vesentlig del av utviklingsårene utenfor foreldrenes kultur. Det trekulturelle barnet har opparbeidet et forhold til alle kulturene uten å ha fullverdig eierskap i noen av dem. Selv om deler av hver kultur blir gjort til en del av det trekulturelle barnets livserfaring, vil følelsen av tilhørighet ligge i forhold til andre mennesker med lignende bakgrunn.”

(Pollock og Van Reken, 2003:27)

Sosiolog Ruth Hill Useem (1915 – 2003) definerte kulturen foreldrene opprinnelig kom fra som førstekultur, og der familien bodde i utlandet som andrekultur (Pollock og Van Reken, 2004). Barnet vokste opp i et skjæringspunkt mellom disse kulturene og dannet en egen referanseramme, en tredje kultur. Barn som bor deler av oppveksten i utlandet opplever gjerne seg selv som spesielle fordi de har andre erfaringer enn sine venner i hjemlandet. De identifiserer seg ikke fullt ut med deres erfaringsbakgrunn fordi den ikke er den samme. Deres

bakgrunn er preget av mobilitet. De er vant til at både de menneskelige og fysiske omgivelsene skifter med jevne mellomrom. Pollock og Van Reken (2004:29) skisserer en del fellestrekk hos disse barna:

- 1) Mange trekulturelle barn vokser opp i en annen kultur der de fysisk er annerledes enn majoriteten. Det gjør noe med deres identitetsfølelse. De vil aldri være som de andre enten de er ute eller i hjemlandet.
- 2) Barn som vokser opp på denne måten vet at de en gang skal bo i hjemlandet for godt. I motsetning til flyktninger har de en forventning om at det skal skje.
- 3) Som oftest har de en privilegert livsstil i forhold til innbyggerne i vertslandet. De tilhører en gruppe med andre rettigheter knyttet til det landet de kommer fra.
- 4) Mange finner identitet i systemet. De representerer noe større enn dem selv. Det kan være hjemlandet, selskapet der foreldrene er ansatt eller Gud.

Når barnet vokser opp i et slikt spenn mellom flere kulturer vil faktorer som tid, alder, personlighet og grad av involvering i den lokale kulturen være av betydning. Det ser ut til at barnets utvikling påvirkes på en annen måte hvis det bor i utlandet i tidlige barneår enn hvis oppholdet skjer etter fylte 10 år. Barn påvirkes i større grad enn voksne, fordi de er i en periode i livet der identiteten dannes og deres forhold til andre formes.

Ved gjentatte flyttinger opplever barnet en rekke atskillelser som skal absorberes og gjennomleves. Dette kan gjøre dem sårbare for senere separasjon, og evnen til å knytte dype bånd til andre mennesker. Samtidig utvikler de en større forståelsesramme som gjør dem bedre i stand til å forstå sine medmennesker uansett kulturbakgrunn. De som har flyttet mye har gjerne også utviklet sine sosiale evner, slik at de vet hvordan de skal få andre mennesker til å føle seg vel i sosiale situasjoner. De har gjerne mange venner, mennesker kommer og går hele tiden, med så mange venner er det vanskelig å vedlikeholde vennskap med alle.

Likevel betyr forholdet til venner mye fordi de representerer en felles referanseramme og gir en følelse av tilhørighet. Mens noen er raske til å etablere vennskapsforhold kan andre vegre seg, fordi de har opplevd så mange tap at de ikke er i stand til å etablere et følelsesmessig engasjement en gang til, men engasjerer seg i andre mennesker på et mer overflatisk nivå.

Deres erfaringer med hyppige forandringer kan gi dem en indre trygghet og selvtillit på at de er i stand til å takle det som måtte komme av livets utfordringer. Andre kan kjenne på en rastløshet som de bærer med seg gjennom livet. De finner ikke roen og fortsetter å flytte, eller engasjerer seg i en rekke aktiviteter og prosjekter for å få utløp for den uroen de kjenner på. Mangel av geografisk opphav og røtter kan være sårt for mange. Mange kan oppleve seg selv som ”usynlige innvandrere” når de kommer tilbake til hjemlandet. De ser ut som de andre, men de er likevel ikke som de andre. Dette kan skape problemer for følelsen av tilhørighet og kjenne at man virkelig er en del av et fellesskap.

Barn som har flyttet mye er vant til hyppige endringer og har flere erfaringer med å tilpasse seg nye omgivelser. Det gjør kanskje at de tør mer, og er bedre i stand til å handle når situasjonen krever det. De har vært vant til å klare seg selv, og utvikler gjerne en større grad av selvstendighet enn andre som ikke har den samme erfaringen.

2.4 FLYTTING

2.4.1 Flytting - relasjoner

Bowlbys tilknytningsteori handler om hvordan relasjoner mellom mennesker utvikler seg og virker. Tilknytningsteorien vektlegger relasjoner som et bærende element i individets utvikling, i motsetning til psykoanalysens fokus på drifter som det sentrale.

Utvikling av tilknytning forutsetter at det finnes en relasjon mellom minst to parter. Barnet og den ene av foreldrene eller begge, samhandler i relasjon til hverandre for å oppnå tilknytning.

De første relasjonene barnet knytter, er til medlemmer av familien. Det er i familien den største påvirkningen skjer når man er barn. Etter hvert vil venner, andre voksne og den verden en møter være med på å bygge egne meninger. Uansett vil det vi har fått med oss fra foreldre og søsken, være grunnleggende for vår selvfølelse og selvtillit. Derfor er det viktig at miljøet i hjemmet bærer preg av gjensidig respekt og anerkjennelse av det enkelte individ, med råd og korrigeringer der det er nødvendig.

Familien fungerer som et forebyggende tiltak i et barns liv, særlig ved stressbelastninger. Gode relasjoner mellom foreldre og barn, og senere andre relasjoner utenom familien som venner og naboer, virker beskyttende og er med på å gi barnet en opplevelse av sammenheng og tilhørighet i tilværelsen. Støttende systemer som barnehage skole og fritidsaktiviteter er også viktige for at barnet skal lykkes (Lande i Weisæth og Dalgard, 2000).

Lars Weisæth og Odd Steffen Dalgard (2000) peker på at viktige forutsetninger for en god barneoppdragelse, er at foreldrene har kunnskap om barns normalutvikling og hvilke egenskaper som er positive for en sunn utvikling. Dette vil være kulturbetinget. I vår vestlige kultur regnes spesifikke egenskaper som sentrale. Det er viktig å være:

- følelsesvarm og kontakthivende,
- selvstendig og fritt tenkende,
- arbeidende, utfoldende og skapende,
- kyndig og kunnskapsrik

En ønsket utvikling betinger overføringsprosesser av aktuelle normer og verdier. Dagens moderne samfunn vanskeliggjør prosessen fordi kontakten mellom generasjonene ikke er slik den var i tidligere tider.

Bolwby mener at barnet har behov for å spille sammen med omgivelsene allerede fra fødselen. Det samsvarer med det grunnleggende syn som etter hvert har utviklet seg innenfor utviklingspsykologisk teori (Askland & Sataøen, 2000). Samspill med andre blir av mange sett på som den viktigste forutsetningen for individuell utvikling. Gjennom de sosiale møtene barnet opplever, bygger det opp sin identitet som person.

Opplevelser i barndommen påvirker oss videre i livet. Hver enkelt hendelse trenger ikke bety noe i seg selv, men summen av hendelser, klimaet og miljøet bestemmer det totale bildet. (Askland & Sataøen, 2000).

Mead hevder at barn gjennom å ta hverandres roller utvikler sine sosiale evner og sin kulturelle forståelse (i Levin og Trost. 1996). I barneårene skjer dette gjennom leken. Gjennom leken, og da særlig rolleleken trer barnet inn i ulike roller avhengig av lekens sammenheng. Dette forutsetter en forståelse av både egen og andres roller. Samtidig som en utvikler kunnskap og får tilbakemelding på egne roller og gir tilbakemeldinger til andre. Leken er med på å utvikle barnets sosiale kompetanse, og dermed deres evne til å forholde seg til andre. Frønes (1994) antyder at popularitet og sosial kompetanse er nært knyttet sammen, uten at dette kan sies å være entydig. Uansett kan en tenke seg at populære barn vil få flere positive tilbakemeldinger og henvendelser enn de mindre populære, hvis en antar at dette er de utadvendte barna.

Leif Askland og Svein Ole Sataøen (2000) hevder at barn uten nære relasjoner med jevnaldrende er i faresonen for å utvikle problemer senere i livet. Gode

vennskap er en frivillig relasjon som er med på å styrke barnets trivsel og egen identitet.

Jenter og gutter praktiserer ofte vennskap ulikt. Jenter er gjerne tidligere avhengig av å ha en venninne som de føler et fellesskap med, mens gutter opptrer mer i flokk. De knytter lojaliteten mer til gruppa enn til enkeltpersoner. Jenter opptrer også i større grupper, men da med mindre fellesskap organisert innenfor hver gruppe. I jentegruppene kan det være vanskelig å finne ut hvordan strukturen er organisert. Allianser og struktur skifter oftere enn i guttegrupper, der maktsystemet er mer åpent og stabilt (Askland & Sataøen, 2000).

Alle mennesker trenger å bli verdsatt og inkludert av andre ved å få respons på egne uttrykk. Ingen ønsker å være utenfor (Lund, 2004:33), selv om noen kan gi inntrykk av det motsatte. Dette er en måte og beskytte seg selv på for å unngå ytterligere nederlag ved nye avvisninger. Erfaringer med andre mennesker danner grunnlag for hvordan en oppfatter seg selv som individ. Det kan være vanskelig å endre bevisstheten om eget selv bilde, fordi en over lenger tid har erfart at det er slik en er. For å bote på et feilaktig eller negativt selv bilde er det viktig at barnet blir møtt og forstått på egne opplevelser og erfaringer (Lund, 2004:37).

Etter hvert som barnet vokser til blir evnen til å uttrykke seg verbalt et krav for å kunne fungere i samspill med andre. Det å la være å bruke ord usynliggjør individet og dets ønsker og behov, og man beskytter seg mot reaksjoner fra andre. Dette er med på å skape og opprettholde et lavt selv bilde. I motsetning til dem som gjennom positive tilbakemeldinger har utviklet et sterkere selv bilde.

Når barnet flytter opplever det en endring i de sosiale relasjonene til venner og andre i nærmiljøet. Relasjoner med mennesker brytes når det flytter fra ett sted, og knyttes på nytt der det kommer.

2.4.2 Flytting – mestring

I utviklingen av hvordan en oppfatter seg selv er mestring en viktig faktor (Askland & Sataøen, 2000). Det å få til noe virker positivt tilfredsstillende, øker selvtilliten og motiverer til nye forsøk på mestring. I begynnelsen har barnet en indre kraft som styrer utviklingen uavhengig av andres vurdering. Selvtilliten handler om å ha tro på seg selv og egne muligheter. Samtidig forutsetter den tilbakemeldinger fra andre for å kunne vokse. Man må vise at man kan noe som andre verdsetter og synes er bra. I det lange løp er det ikke nok at en selv har tro på at det en gjør er godt nok, hvis ikke andre legger merke til det. Når barnet blir eldre ser vi forskjeller i hvem som går på nye oppgaver med stor iver, og hvem som raskt gir opp og unngår å prøve samme oppgave flere ganger. De som prøver får oftere positive tilbakemeldinger fra omgivelsene og styrker gjennom det sin selvtillit, mens de som trekker seg kan få følelsen av at de ikke mestrer det andre forventer. Selvtilliten blir knyttet til hva andre mener om det en kan og ikke kan, i stedet for den en er.

Det å flytte kan oppleves som en krisesituasjon i et barns liv. Flytting medfører tap av venner, og trygghet i kjente omgivelser. For mange oppleves dette som en belastning med stress og usikkerhet, mens andre syns det er spennende og ser frem til møtet med nye mennesker og nye utfordringer. Hvordan en takler situasjonen vil avhenge av erfaring med lignende situasjoner og evnen til å takle nye ting. Stress oppstår når en får følelsen av å miste kontrollen og oversikten over situasjonen (Weisæth og Dalgard, 2000). En føler seg hjelpeløs og mestrer ikke stresset som oppstår. Følelsen av mestring er grunnleggende for menneskets funksjonsevne. Lazarus og Folkman (1984:19) definerer mestring av psykisk stress som:

”de stadig tilpassede tanke- og atferdsmessige anstrengelser som individet bruker for å hanske med spesifikke ytre og/eller indre krav som oppleves som krevende eller overgår personens ressurser”.

Graden av kontroll påvirker således mestringsfølelsen. Weisæth og Dalgard (2000) setter kontrollbegrepet i sammenheng med mulige handlingsmuligheter, og

peker på at personens mulighet til påvirkning reduserer stressnivået. En kan da tenke seg at det vil være særdeles viktig for et barn at det er informert og forberedt på nye hendelser i livet som for eksempel det å flytte vil være. Et lite barn vil ikke være i stand til eller ha mulighet til å påvirke situasjonen slik at den endres, men kan oppleve større grad av mestring ved at det forberedes på det som skal skje. Større barn kan ha med seg erfaringer som gjør dem i stand til å mestre situasjonen bedre, uansett er informasjon med på å øke forutsigbarheten og skape større trygghet.

Andre avgjørende faktorer for om vi takler stressede situasjoner er personlighetstrekk, og om vi har støtte i relasjonene rundt oss og evner å nyttiggjøre oss av disse. Mennesker som flytter mye vil naturlig nok ha mindre støtte i sosiale nettverk i og med at venner, naboer og kolleger blir en mer flyktig del av tilværelsen. I slike situasjoner vil gjerne de nære nettverkene som familie og slekt få en større betydning. På den annen side kan flyttingen også ha medført avstand til familie, slik at det til sist blir den lille kjernefamilien som blir den stabile sfære i en ellers rotløs hverdag.

Barnehagen og skolen har et særlig ansvar som pedagogiske institusjoner i barnets hverdag. Der bør barnet møte støttende voksne med kunnskap om barns behov i ulike livssituasjoner, og evne til å nyttiggjøre seg kunnskapen i praksis både overfor det enkelte barn og miljøet som helhet. Samtidig har barnehagen og skolen en del av ansvaret for å lære barna sosial samhandling og mestringsteknikker i møte med livets utfordringer.

Bomiljø og lokalsamfunn vil også være av stor betydning for et barn, fordi det i større grad enn en voksen tilbringer mye av tiden sin i nærmiljøet når det kommer fra skole eller barnehage. Naboer og fritidsaktiviteter vil være nettverk som kan gi barna gode og støttende relasjoner.

2.4.3 Flytting - savn

Mange opplever å flytte en eller flere ganger i løpet av livet. Det kan være ulike årsaker til flyttingen. Uansett fører det til endringer i livssituasjonen til de som er involvert. Den enkelte vil takle en slik situasjon på forskjellige måter. Lande (i Weisæth og Dalgard, 2000) betegner flytting som en krevende prosess, med større konsekvenser når andre traumer som for eksempel skilsmisse også er en del av prosessen. Flytting gir barnet nye muligheter, men utgjør også en tapsopplevelse som er lite påaktet og akseptert av voksne (ibid:106). Det gjør at en eventuell sorgprosess ikke får rom, og er med på å påvirke barnets videre identitetsutvikling uten at man er klar over det. Det kan føre til problemer senere i livet som ikke løses fordi en ikke er bevisst årsakssammenhengen.

Derfor er det viktig at foreldre og andre voksne forstår hva barnet kan oppleve ved flytting, og gir det støtte og omsorg ved skifte av bosted slik at det kan oppleve at det mestrer situasjonen.

I våre dager flyttes det mer enn før, og barnefamiliene flytter mest. Flytting medfører endring som får betydning for hele familien. Hvor vidt flyttingen virker negativt eller positivt inn på den enkelte avhenger i følge Ropstad og Tønnesen (1998) av en rekke forhold. Blant annet hva som var årsaken til flyttingen, hvordan familien trivdes før flyttingen, barnets alder og forhold til venner. Var disse forholdene positive før flytting ville flyttingen oppleves mindre negativ (Ropstad og Tønnesen, 1998). Det er også viktig at flyttingen planlegges i god tid slik at alle får tid til å forberede seg. Barna bør informeres og ta del i det som skjer avhengig av alder og modenhet.

Hvis det er mulig bør det ikke planlegges flere forandringer på samme tid. En flytting vil medføre så store endringer i et barns liv at det har nok med å takle det som skjer.

Å flytte innebærer at en forlater det kjente og møter det ukjente. Det vil for de fleste føre til spenning og uro. Mange vil bekymre seg for hvordan dette vil gå.

Uansett årsaker og forventinger vil mennesker i en slik overgangsfase kjenne på følelsen av tap (Hoff, 1986). Slike følelser er det viktig å ta på alvor ved å kjenne på at de er der og snakke om dem underveis.

Det å flytte kan være mer eller mindre planlagt. Den voksne har i de fleste tilfeller mulighet til å planlegge situasjonen og gjøre egne valg. Barnet derimot må følge med familien. Hoff (1986) hevder at muligheten for kriser er større hos de som ikke ønsker å flytte, men som blir tvunget til det. Selv om flyttingen kan oppleves som en krise viser det seg at den kan føre til mange positive resultater. Nærheten og kontakten med foreldre og søsken styrkes, og ved å ha mestret mange miljøer styrkes selvfølelsen.

Hoff (1986:348) deler mestringen av flyttingen inn i 4 faser:

1. Avgjørelsen
 - mindre innflytelse gir større risiko for problemer.
2. Forberedelsen
 - en må forholde seg til alle detaljene som skal ordnes før flytting.
3. Adskillelsen
 - akseptere den tristhet og tapsfølelse som følger med.
4. Gjenoppretting
 - en blir en del av det nye miljøet.

Fasene har mye til felles med sorgarbeid og overgangsritualer.

3. METODE

3.1 Metodevalg

Kvalitative metoder hjelper oss til å få innsikt i en annens erfaringsverden slik personen forstår den (Holme & Solvang, 1998, Jacobsen, 2005, Kvale, 1997 og Thagaard, 1998). Samtidig kan metoden hjelpe oss til å si noe om lignende situasjoner. Det gjør metoden egnet til å forstå deler av en virkelighet ut fra enkeltpersoners opplevelser. Vi er ute etter å kunne si noe om det spesielle og går i dybden ved å hente inn omfattende informasjon fra få informanter.

I kvalitativ forskning har forskeren en forforståelse av det som skal undersøkes. Det kommer fram gjennom valg av teori, og egne meninger som er med på å bestemme hvordan undersøkelsen og analysen ender opp. Den kvalitative forskningsprosessen er fleksibel og dynamisk. En kan gjøre endringer underveis og forandre problemstilling. Hermeneutikkens ideal blir det sentrale.

”En hermeneutisk tilnærming medfører en tolkende lytting til det mangfoldet av betydninger som ligger i intervjupersonens uttalelser.”

(Kvale, 1997:81).

Samtidig bringer jeg med meg min egen subjektive forforståelse når jeg velger hvordan jeg forholder meg til prosjektet. Gjennom hele prosessen vil min forståelse av hver enkelt del påvirke helheten, mens mine tanker om helheten igjen vil påvirke hver enkelt del av prosjektet. Det oppstår nye forståelsesrammer etter hvert som prosjektet formes og lar seg forme i vekselvirkning mellom teori, informantenes og min egen forståelse av virkeligheten, og fortolkningen av denne.

Jeg har valgt å bruke kvalitative intervjuer som metode, fordi intervjuundersøkelser er egnet til å gi informasjon om en persons opplevelser og hvordan de forstår sine erfaringer (Thagaard, 1998). Metoden gir rom for at

informantene kan utdype det de sier og snakke fritt om det aktuelle temaet. Begge parter kan komme med spørsmål underveis, både oppklarende og utfyllende. Dette er kriterier som gjør at jeg mener intervju er en egnet metode for å få fram hvordan informanten har opplevd det å flytte.

Et kvalitativt intervju kan legges opp på ulike måter (Thagaard,1998). Det kan være mer eller mindre åpent og strukturert. Når intervjuet er lite strukturert vil informanten prege samtalen i større grad. Retningen på intervjuet gis ved de temaene informanten er opptatt av. Ved bruk av et strukturert intervju er tema for samtalen gitt på forhånd. Informanten har likevel mulighet til å utdype svarene sine og komme med tilleggsspørsmål, slik at forståelsen av den opplevde og erfarte konteksten blir mest mulig lik for begge parter. Strukturerte intervjuer gir også mulighet til å stille flere informanter de samme spørsmålene og sammenligne svarene.

Jeg har valgt et strukturert og åpent intervju for mitt prosjekt, fordi hensikten er å finne ut om flytting har noe å si for hvordan informantene forholder seg til andre mennesker og om resultatene er sammenlignbare. Det forutsetter valg av spørsmål som er relevante for å få svar på problemstillingen, samtidig er intervjuet åpent fordi informantene gis mulighet til utfyllende kommentarer.

Kvalitative intervjuer er tidkrevende da det ofte tar tid å finne informanter som passer til de kriteriene en har valgt. Bearbeiding av intervjuene, transkribering tar som oftest mye lenger tid en selve intervjuet. En kan også risikere at informantene ikke svarer ærlig siden situasjonen ikke er anonym og de svarer det de tror den som spør vil høre, Den som spør risikerer å stille ledende spørsmål som er med på å forme den videre gangen i intervjuet.

I et kvalitativt intervju er det viktig at kommunikasjonen mellom intervjuobjekt og den som intervjuer er god slik at de opplysningene som kommer fram gir et best mulig bilde av situasjonen slik den som blir intervjuet forstår den.

3.2 Utvalg

En av fordelene med kvalitative metoder er at man kan tilpasse informantene til det man har tenkt å undersøke allerede tidlig i prosessen. Før jeg bestemte meg for hvem jeg skulle intervjuer gjorde jeg derfor noen avveininger i forhold til hva jeg ønsket å finne ut. Siden mitt mål med oppgaven er om det å bryte og knytte bånd ved flytting i barndommen har noe å si for relasjoner til andre mennesker, tenkte jeg at jeg må snakke med voksne som har dette som erfaringsbakgrunn. Min tanke var at som voksen har en mulighet til å se tilbake og gjøre seg noen tanker om det som har vært. En ser sin egen barndom i et retrospektivt perspektiv. Ved å bruke et slikt perspektiv mister en muligheten til å si noe om den nåtidige opplevelsen. Som voksen kan en ha glemt eller ubevisst lagt til side det som var vanskelig. For å kunne danne et helhetlig bilde av situasjonen både da og nå, ville det optimale ha vært å undersøke barn som er i situasjonen, gjerne i forskjellige aldersgrupper, og voksne som har vært i situasjonen. Bruk av barn i forskningsøyemed krever andre forberedelser og en annen tilnærming til problemet, samtidig måtte en ha tatt høyde for at de i en flytteprosess er i en sårbar situasjon der det ville være nødvendig å sikre at noen ivaretar dem både før, under og etter at undersøkelsen er avsluttet. Det ville også vært relevant å vurdere andre metoder i stedet for eller i tillegg til intervjuet. En kunne ha observert barna i situasjonen i tråd med slik Bowlby mente det var riktig å undersøke et fenomen.

For å finne ut om det å flytte er en variabel som spiller inn, ville det også vært interessant å sammenligne den valgte gruppa med en gruppe med en stabil oppvekst, for å se om det utgjør noen forskjeller.

I forhold til oppgavens omfang og tidsperspektivet som er satt, var jeg nødt til å bestemme meg for hva som var realistisk å få til. Jeg valgte derfor å intervjuer voksne som er i en fase i livet der de enda har barn boende hjemme. Årsaken til at jeg har valgt det som et av kriteriene for mine informanter er en tanke om at når en får barn selv så reflekterer en sannsynligvis mer over sin egen barndom enn om

en ikke har barn. Dessuten vil jeg anta at de danner seg noen tanker om hva de ønsker for sine barn basert på hvordan de selv hadde det som barn.

I utgangspunktet hadde jeg tenkt å intervju 5 småbarnsmødre fordi det tradisjonelt sett har vært moren som har tatt på seg hovedomsorgen for barna. Det viste seg imidlertid å være vanskelig å få tak i informanter, så jeg endte opp med 2 småbarnsmødre og 2 småbarnsfedre.

3.3 Rekruttering

I utgangspunktet var planen å intervju voksne som hadde flyttet innenfor Norge. Tanken var å finne ut om det fantes kulturforskjeller og tilhørighetsproblemer for etniske nordmenn i Norge. Betyr det noe om en flytter fra by til bygd eller omvendt, eller fra landsdel til landsdel? Vil det å være en som har flyttet mye bety noe i seg selv i møte med andre? Jeg ville heller ikke se flyttingen i sammenheng med spørsmålet om kall og tjeneste, så foreldrenes yrkesvalg skulle være mindre vesentlig. Det skulle også være en forutsetning at de hadde vokst opp med begge foreldre for å unngå skilsmisse som en variabel i materialet.

For å begynne rekrutteringen måtte jeg finne noen å kontakte. Jeg snakket med mange som kjente noen eller visste om noen som hadde flyttet mye, eller hadde flyttet mye selv. For å unngå å havne med en gruppe informanter med mer eller mindre kjente, begynte jeg å tenke på miljøer som er kjent for å flytte mer enn andre som forsvaret og Frelsesarmeen. Jeg har selv ikke personlig kjennskap til disse miljøene, men kjenner noen som er og har vært aktive i Frelsesarmeen, og brukte disse som en et utgangspunkt for kontakt. Det førte ikke til konkrete navn men en henvisning videre til hovedkontoret i Oslo. Jeg valgte da å undersøke videre i dette miljøet, uten tanke for at det skulle være offisersbarn jeg skulle rekruttere til intervjuer. Det mest nærliggende geografisk var så å begynne der jeg selv bor. Jeg fikk et par konkrete navn som jeg kontaktet, samt også her en oppfordring om å kontakte Oslo. I Oslo var de veldig positive og interessert i det jeg skulle skrive om. De formidlet informasjonen videre til en rekke aktuelle personer med oppfordring om å ta kontakt med meg hvis de ønsket å bli

intervjuet. Jeg konkluderte raskt med at det sannsynligvis ikke ville gi resultater, fordi folk vanligvis ikke gjør noe uten at de får en direkte henvendelse. Derfor fortsatte jeg videre og kontaktet Frelsesarmeen først pr. mail der det var mulig for å informere om prosjektet, før jeg fulgte opp med en telefonsamtale. Jeg konsentrerte meg om menighetene/korpsene fra Kristiansand vestover til og med Stavanger, og østover til og med Arendal. Det resulterte i konkrete navn som jeg nøstet videre på. Noen var uaktuelle fordi de bodde for langt unna eller ikke passet til kriteriene, mens de som var i målgruppa var overraskende positive og sa ja nærmest umiddelbart.

Rekrutteringen tok lenger tid og var mer omfattende enn jeg hadde forestilt meg i utgangspunktet. Det var rene detektiv arbeidet! For i det hele tatt å få nok informanter innenfor den tidsrammen jeg hadde, var jeg nødt til å se i bort fra noen av de kriteriene jeg hadde satt. Det ble ikke mulig å finne informanter som kun hadde flyttet i Norge, fordi de jeg kom i kontakt med viste seg å ha flyttet både i Norge og utlandet. Etter hvert har jeg forstått at det nok fins mange, men det var nå en gang slik at mine tråder førte dit jeg kom. Hadde jeg vært en del av miljøet selv ville jeg hatt bedre oversikt og kunne nok lettere fått tilgang. En kan jo spørre seg om mange vegret seg for å ta kontakt siden det kan oppleves som personlig og skremmende å snakke om sin barndom til fremmede. Jeg tror ikke det er årsaken, siden de jeg kom i kontakt med var så positive og gjerne ville hjelpe hvis de kunne.

Til tross for at jeg ikke ønsket å gå inn i problematikken med kall og tjeneste, ble det etter hvert slik at jeg satt igjen med informanter der dette ble avgjørende for deres oppvekst. Jeg fordyper meg ikke i dette spørsmålet i denne sammenhengen, da det er informantenes evne til tilknytning og hva slags relasjoner de har til andre mennesker, som er det sentrale i denne oppgaven. Likevel vil det komme fram momenter knyttet til dette i informantenes betraktninger, siden foreldrenes kall til oppgaver er noe annet enn en vanlig yrkeskarriere, der det ligger valgmuligheter underveis. Foreldrenes yrkesvalg som offiserer i Frelsesarmeen har satt dem i en

situasjon som gir dem en annen oppvekst enn mange andre, og det er det jeg ønsker å se nærmere på.

3.4 Informantene

De som ble intervjuet var mellom 25 og 40 år, og hadde vokst opp i en tradisjonell kjernefamilie med mor og far, og en eller to søsken. Alle hadde etablert seg med ektefelle/samboer og 2 barn eller mer. Barna var i barneskolealder eller yngre. De voksne hadde flyttet mer enn 5 ganger før de selv flyttet hjemmefra. Flyttingen foregikk både i Norge og til utlandet. Da de bodde i utlandet flyttet de alltid tilbake til Norge, før de flyttet til et nytt land.

Årsaken til flyttingen var alltid foreldrenes arbeidssituasjon som offiserer i Frelsesarmeen. Ingen av informantene hadde tatt avstand fra Frelsesarmeen, selv om det varierte hvor mye de var aktive i dag. Det var heller ingen av dem som hadde tatt etter foreldrenes yrkesvalg og gått inn som offiserer i Frelsesarmeen. Alle var i en utdannings- eller yrkesaktiv situasjon i dag, uten at jeg har gått inn på dette spesielt. Jeg har ikke sett det som relevant for oppgaven hva de arbeider med i dag, annet enn at alle er i stabile arbeidssituasjoner.

De oppgir også at de ikke selv har flyttet mye etter at de etablerte seg med familie. I perioden mellom da de flyttet fra foreldrene og til de etablerte seg var det nok mer flytting.

Det kan være at noe av det jeg har skissert over kan vise seg mer eller mindre viktig, etter at intervjuene er analysert og bearbeidet. Resultatene kan vise at andre opplysninger enn det jeg hadde tenkt i utgangspunktet, kan være av større betydning enn først antatt. Da vil jeg i tilfelle komme tilbake til det senere i oppgaven.

3.5 Gjennomføring

Som utgangspunkt for intervjuguiden brukte jeg Bowlbys teori om tilknytning og egen erfaring med problemstillingen. Jeg systematiserte spørsmålene i hovedkategorier og formulerte spørsmål under hver av disse for å sikre at jeg kom inn på det jeg mente var vesentlig. Mennesker er forskjellige med tanke på hvor mye de prater, og hvor lett det er for dem å gjenkalle det som har vært. Derfor tenkte jeg det var viktig å være klar med oppfølgingsspørsmål der det er nødvendig.

Hovedkategoriene ble til gjennom systematiske valg av momenter fra Bowlbys teori, som jeg mente ville være relevante i forholdt til tematikken flytting. De første utkastene til intervjuguide ble for omfattende og inneholdt for mange spørsmål som berørte dyptgående personlige forhold. Jeg avgrenset derfor hovedmomentene til å handle om Bowlbys begrep ”en sikker ”base” som jeg forstår som barnets nærmeste familie, og relasjonene barnet møter gjennom sin oppvekst. Tidsrammen ble satt til 1-1½ time. Intervjuene tok fra ca. 50 minutter til 1 time og 10 minutter avhengig av hvor mye den enkelte sa. Jeg var nok flinkere til å strukturere intervjuene og spørre mer presise spørsmål etter hvert. Til å begynne med fulgte jeg mer opp hvert svar og betraktning med småord og bekreftelser på det de hadde sagt. Når jeg etter hvert ble tryggere på at spørsmålene fungerte lot jeg informantene snakke friere uavhengig av mine innspill hele veien.

I utgangspunktet hadde jeg tenkt å gjennomføre intervjuene tidligere i arbeidsprosessen, og i fortløpende rekkefølge. Siden det var vanskeligere og mer tidkrevende og få tak i informanter enn jeg hadde forventet, tok det en måned fra første til siste intervju. De ble gjennomført fra midten av mars til midten av april 2007. Informantene fikk en kort informasjon om prosjektet på forhånd og hvordan jeg tenkte praktisk at det skulle gjennomføres. De fikk ikke utdelt intervjuguiden på forhånd. Jeg gikk heller ikke nærmere inn på hva jeg skulle spørre om annet enn at det handlet om hvordan de opplevde å flytte i barndommen.

Da vi møttes virket de forberedt og forholdsvis trygge på situasjonen. Vi gikk raskt i gang med intervjuet, og informantene ga inntrykk av at de forsøkte å være ærlige og gjengi ting slik de husket det.

Jeg gikk igjennom alle spørsmålene i intervjuguiden. Noen ganger hadde de allerede svart på spørsmålene før jeg hadde kommet så langt, fordi det ble naturlig i andre sammenhenger. Da spurte jeg likevel om igjen når jeg kom til det aktuelle spørsmålet for å bekrefte at de hadde svart og sikre at de hadde fått sagt det de ønsket. Intervjuene vekslet mellom samtale og utspørring ut i fra spørsmålenes art. Noen ganger skulle informantene gjengi fakta og andre ganger var det mer rom for betraktninger. Jeg synes intervjuguiden fungerte etter hensikten, bortsett fra et par spørsmål som var vanskelige å forstå. Jeg valgte likevel å bruke dem i hvert intervju for å se om jeg fikk de samme reaksjonene. Informantene var ikke redde for å stoppe opp å spørre når de lurte på noe. Det var tydelig at de ikke hadde snakket noe særlig med andre om hvordan de opplevde å flytte som barn, samtidig virket det som om de satte pris på at noen brydde seg om å høre hvordan det var.

Jeg overlot til informantene å styre hvor intervjuene skulle finne sted. Derfor ble to av intervjuene gjennomført på kafé, mens to ble lokalisert til informantenes arbeidsplass. Jeg var spent på hvordan det ville fungere på kafé med mange mennesker rundt. De skulle snakke om personlige opplevelser samtidig som jeg skulle ta opp alt som ble sagt. Begge deler fungerte etter mitt skjønn godt. Jeg kan ikke si at det var noen forskjell ut i fra om vi satt i et rom med mange mennesker eller var alene. Informantene virket like åpne og interesserte i å svare ærlig uavhengig av det som skjedde rundt oss.

Det virket også som om de brydde seg lite om at det de sa ble tatt opp. Jeg hadde forventet at de ville være litt ubekvem med det i begynnelsen. Da jeg forklarte at det lettet gjennomføringen av intervjuet og sikret at alle opplysninger ble ivaretatt, uttrykte de stor forståelse for det. Min bekymring for opptaket var nok større, i det jeg har liten erfaring med teknisk utstyr og var redd for at materialet skulle gå tapt i prosessen. I noen av tilfellene hadde jeg tross alt reist ganske langt og brukt mye tid på å få gjennomført intervjuene. Det var ikke så lett både praktisk og menneskelig sett å foreta intervjuene på nytt hvis noe hadde gått galt. Jeg hadde testet at utstyret virket som det skulle på forhånd, men en har likevel ingen garanti for at alt går som det skal. Derfor transkriberte jeg intervjuene til tekst så raskt det lot seg gjøre etter hvert intervju. På det første intervjuet skrev jeg stikkord til hvert tema underveis mens jeg intervjuet i redsel for at opptaket skulle svikte. Det bandt meg så mye at jeg fant ut at jeg bare måtte velge å stole på utstyret neste gang. I etterkant ser jeg at jeg hadde roet situasjonen, spesielt for min egen del, ved å foreta prøveintervju i forkant både for å teste utstyr og intervjuguidens funksjonalitet. Jeg vurderte det men syns det var vanskelig å finne noen jeg kunne gjennomføre prøveintervju på. Til det var spørsmålene for personlige til at jeg hadde lyst til å spørre noen jeg kjente eller kjente litt, både for min egen og den andres del. Da var det lettere å intervju noen jeg ikke kjenner og ikke skal forholde meg til senere.

Etter gjennomføringen sitter jeg igjen med opplevelsen av å ha møtt svært positive og velvillige mennesker, på min vei fra jeg tok kontakt for å finne informanter, til jeg sitter igjen med de ferdige intervjuene.

3.6 Bearbeiding og analyse

Jeg transkriberte intervjuene fortløpende og skrev dem ut i tekst ordrett, slik samtalen forløp uavhengig av spørsmålenes rekkefølge. Før jeg begynte en nærmere analyse, sorterte jeg svarene til hver enkelt informant under hvert hovedtema i intervjuguiden. Deretter samlet jeg svarene fra alle informantene i et felles dokument. Det gjorde at det ble enklere å få inntrykk av om det var avvik

eller samsvar i informantenes svar. Rent praktisk samlet jeg svarene i forhold til spørsmålene i intervjuguiden, slik jeg hadde gjort med hvert enkelt intervju tidligere. Jeg fargekodet svarene til hver informant for å gjøre det lettere å arbeide med resultatene visuelt.

Etter at jeg hadde forenkelt og systematisert de innkomne resultatene rent teknisk, begynte jeg å se på hva de egentlig fortalte. Her er det viktig å lese mellom linjene. Svarer informanten raskt og uten å nøle, eller ligger det en forsinkelse i svaret? Hva kan i tilfelle årsaken til det være? Er det kun det at spørsmålet ikke var relevant, eller ligger det andre årsaker til grunn? Hva kan i tilfelle årsaken være?

Før jeg begynte å skrive ut en presentasjon av resultatene skrev jeg stikkord i margen til arbeidsdokumentet. Da så jeg at mange av svarene var nokså like med noen unntak på enkelte temaer. Ut i fra det fant jeg ut at jeg ville presentere resultatene samlet, og heller utdype nærmere der det var andre svar. Jeg beholdt intervjuguidens form som disposisjon i presentasjonen av resultatene, fordi jeg så langt i prosjektet opplevde det som mest klargjørende.

Når jeg skulle begynne drøftingen av resultatene skrev jeg først ned det umiddelbare, før jeg systematisk analyserte svarene nærmere i forhold til teorien. Gjennom dette arbeidet valgte jeg å bruke disposisjonen fra teoridelen for å vise hvordan det teoretiske utgangspunktet samsvarer med de funnene jeg har presentert.

3.7 Validitet og reliabilitet

Når vi vurderer data er det viktig å tenke igjennom de innsamlede opplysningenes gyldighet. Det handler om å være kritisk til både min egen tolkning av resultatene og det informantene har fortalt. ”Å validere er å kontrollere” (Kvale, 1997:168). Reliabiliteten sier noe om hvor pålitelig undersøkelsen kan sies være. Vil resultatene kunne være gyldige i andre sammenhenger til andre tider. Enkelte

mener at slike aspekter ikke er viktige i kvantitative metoder, men har større relevans ved bruk av kvalitative metoder. Kvalitative data kan ikke vurderes i forhold til en tellbar logikk. Likevel er det viktig å være kritisk til de data vi har samlet inn (Jacobsen, 2005). Sier det innsamlede materialet noe om det vi ønsket å belyse i utgangspunktet? Er metoden hensiktsmessig når det gjelder å undersøke det den er ment å undersøke (Kvale, 1997)? Gir det vi har funnet mening i andre og tilsvarende sammenhenger? Hensikten med kvalitative undersøkelser er ikke å finne omfanget eller hyppigheten av et fenomen, men å forstå og utdype (Jacobsen, 2005).

I mitt prosjekt intervjuer jeg personer om noe de har opplevd for lenge siden og i en annen kontekst enn den de er i til daglig. Tidsaspektet medfører en fare for at de husker feil, eller har endret sin erindring av opplevelsen bevisst eller ubevisst underveis, eller de kan ha blitt fortalt hvordan de reagerte og senere gjort det til sitt eget minne. Dette er viktige aspekter å ha med seg, likevel tror jeg resultatene sier noe om en del av opplevelsen det vil være for et barn å flytte gjentatte ganger. Resultatene sier noe om hvordan disse informantene opplevde det. Det fins mange andre betraktninger og innfallsvinkler til problemstillingen som en må være bevisst er utelatt i denne sammenhengen. Prosjektet forsøker å si noe om en liten del av virkeligheten slik enkeltmennesket har opplevd den. Det legges vekt på egen opplevelse, og hvordan den har spilt inn i utvikling av personen. Personen vurderer selv hva som har betydd noe, samtidig er det viktig å ta med seg det som en av informantene sa: "Jeg vet jo ikke hvordan jeg hadde vært som person i dag hvis jeg hadde hatt en annen bakgrunn." Derfor blir det bare antakelser å si at det er flyttingen som utgjør forskjellen. Det vil en ikke få svar på før en sammenligner med andre grupper eller observerer barnet i situasjonen. Bowlby (1994) mener det er viktig med et etologisk utgangspunkt for all forskning. Forskningsobjektet må observeres i den aktuelle situasjonen for å gi et riktig bilde av virkeligheten.

”Hvis observatørene ikke hadde vært til stede og sett og hørt, hva der foregikk, men i stedet for hadde henholdt seg til, hva mødrene fortalte dem, ville det bilede, de ville have fått, i mange tilfælde have vært helt misvisende; og alt håb om at finde signifikante korrelasjoner mellem den måde, barnet utvikler seg på, og den måde, det behandles på av moderen og faderen ville være forduftet”

(Bowlby, 1994:59).

Resultatene kan dermed ikke sies å ha allmenn gyldighet. Det er en fare med metoden jeg har valgt for å undersøke problemet. I og med at jeg har intervjuet voksne om fenomener som ligger tilbake i tid, er det en fare for at bildet blir uriktig. Det er et valg jeg har gjort ut i fra prosjektets tidsramme. Observasjoner eller intervjuer av barn medfører en rekke forhold det er viktig å ta hensyn til for at barnet ikke skal bli skadelidende underveis eller etterpå. Etter min vurdering var det verken tid eller ressurser til å ta slike hensyn i dette prosjektet. Andre variabler i et barns liv vil også være av betydning for hvordan det forholder seg til andre. Variabler det ikke er tatt hensyn til i denne undersøkelsen.

Det hadde også vært interessant å høre hvordan venner informantene flyttet fra opplevde situasjonen. Deres opplevelser kan ha gitt et annet bilde, eller det kunne supplert og bekreftet informantenes opplevelser. Intervju av foreldrene til informantene kunne også ha utdypet bildet en sitter igjen med.

For å teste undersøkelsens grad av validitet går det an å legge frem resultatene for andre som har tilsvarende erfaringer fra barndommen for å undersøke om de kjenner seg igjen. Resultatene fra denne undersøkelsen sett i sammenheng med tidligere undersøkelser, medfører forhåpentligvis større fokus på barns sårbarhet i overgangssituasjoner.

Ved transkribering av intervjuer omdannes tale til tekst Gjennom denne prosessen skjer en rekke vurderinger og beslutninger som er påvirket av hvordan den som transkriberer velger å gjøre det. Dette vil ha noe å si for vurderingen av prosjektets pålitelighet. I mitt prosjekt har jeg lagt vekt på å få det skrevne ord så korrekt gjengitt som mulig ved at jeg har skrevet ned alt som ble sagt supplert med kremting, nøling etc. Uansett kan en skrevet tekst ikke gjengi korrekt det reelle intervjuet, fordi det er en kunstig konstruksjon av kommunikasjon fra muntlig til skriftlig form (Kvale, 1997).

3.8 Egen rolle

Jeg vurderte om jeg skulle tilkjenne min egen bakgrunn med mye flytting i egen oppvekst for informantene på forhånd, men lot det være. Begrunnelsen for det er at jeg var redd det ville påvirke hva og hvordan de svarte, samtidig er det viktig å skille mellom egen privat rolle og forskerrollen i et slikt prosjekt. Likevel vil utgangspunktet for valg av prosjekt og prosessen underveis være farget av at jeg kjenner problemstillingen på kroppen. Det kan ha gitt både positive og negative utslag siden det kan gjøre det lettere å formulere spørsmål som treffer informanten, samtidig må en være bevisst på at ens egen virkelighet nødvendigvis ikke er den andres for det om en til dels har samme erfaringsbakgrunn.

Ved avslutning av noen av intervjuene ble det naturlig å fortelle at jeg selv hadde flyttet mye, og derfor kjente meg igjen i mye av det de fortalte. Det ble positivt mottatt, så en kan jo spørre seg i ettertid om det hadde gjort intervjuene enda mer åpne og ærlige.

3.9 Etiske refleksjoner

All forskning forsøker å tilstrebe et nøytralt resultat, selv om det er tilnærmet umulig. Den som velger en problemstilling vil gjøre det ut i fra egne verdier og interesser. Derfor er det viktig å være åpen og ærlig om de valg en har foretatt gjennom hele prosessen. På det grunnlaget kan andre vurdere hva de skal lese resultatene ut i fra.

Da jeg utarbeidet intervjuguiden foretok jeg hele tiden en avveining mellom hva som var interessant for meg personlig, og hva som var relevant i forhold til problemstillingen og den teorien som lå til grunn. Siden enhver forskningsprosess er farget av forskerens forforståelse, var det viktig for meg å reflektere bevisst over de valg jeg gjorde underveis i samarbeid med veileder. Gjennom dette ble mine betraktninger vurdert utenfra av en person med en annen erfaringsbakgrunn. Intervjuguiden leder informantene i en bestemt retning og gjør at resultatene blir deretter. En mindre strukturert intervjuform kunne gitt andre resultater, samtidig kunne det blitt mindre entydig hva som var variablene.

Gjennom intervjuet var det hele tiden en avveining mellom det å gå dypere inn i enkelttemaer eller ”slippe informanten fri.” Noen av spørsmålene var så dyptgående og personlige, at jeg hadde en klar formening om å holde de på et nivå som jeg mente ville være slik at begge parter kunne gå videre i etterkant uten å føle at det ble for mye. Faren med personlige intervjuer er at det kan sette i gang refleksjoner i den enkelte som kan gi problemer i etterkant.

Hvis faren for dette er overhengende er det viktig at man vurderer hvor viktig det er å stille slike spørsmål for å innhente den informasjonen man trenger. Finner man ut at det er avgjørende, må det være iverksatt et støtteapparat i forbindelse med det aktuelle prosjektet. Dette er spesielt viktig i forhold til undersøkelser der barn er involvert, fordi de er spesielt sårbare og avhengige av andre for å ivareta sine interesser. Dette er som sagt en av grunnene til at jeg valgte ikke å undersøke barnet i selve flytteprosessen.

4. RESULTATER

4.1 Presentasjon av data

Jeg velger å presentere dataene fra intervjuene i forhold til intervjuguidens organisering. Det gjør det lettere å danne et bilde av svarene fra hver enkelt informant sett i forhold til de samlede svarene. Når jeg presenterer svarene sammenfatter jeg der informantene har svart det samme, og utdyper nærmere der det er avvik. Jeg har valgt å gjøre det på denne måten, fordi flere av informantene ser ut til å ha hatt samme opplevelse i mange situasjoner. Samtidig mener jeg det vil gjøre oppgaven mer leservennlig når jeg presenterer svarene på denne måten, i forhold til om jeg skulle skrevet hva hver enkelt har svart. En slik fremstilling kan imidlertid medføre en fare for at jeg ikke gir et riktig bilde av den enkelte informants uttalelser. Jeg mener at det er sikret godt nok i og med at jeg utdyper resultatene der jeg ser at informanten har en annen opplevelse eller betraktning omkring situasjonen.

1. Bakgrunnsopplysninger

Opplysninger om informantenes bakgrunn som alder, antall søsken, familieforhold både før og nå er skissert i metodedelen, så det kommer jeg ikke nærmere inn på her.

Alle har flyttet mange ganger sammen med oppvekst familien før de selv flytter hjemmefra. Da jeg spurte dem hvor mange ganger de hadde flyttet, måtte alle telle for seg selv før de kunne gi meg svaret. De visste umiddelbart at det var mange ganger, men kunne ikke si eksakt hvor mange før de hadde tenkt seg om. Totalt ble det fra 6 – 10 ganger med bytte av skole flere ganger uten at jeg fikk det eksakte antallet. Skolebytte skjedde både i barne- og ungdomsskolen, mens to av informantene gikk på den samme ungdomsskolen hele tiden. Tre av informantene hadde flyttet både i Norge og utlandet, mens en hadde flyttet stort sett i Norge. Flyttingene gikk fra Norge til utlandet og tilbake igjen, og mellom forskjellige land. Stort sett flyttet alle i løpet av sommerferien, med ett unntak på en annen tid

av året. To av informantene ble født i utlandet, men alle regnet Norge som sitt hjemland og hadde etablert seg der i voksen alder.

Årsaken til at familien flyttet så ofte var jobben til foreldrene. Som offiserer i Frelsesarmeen var de underlagt et beordringssystem som innebar at de tok på seg nye oppgaver på nye steder med jevne mellom rom. Jeg forklarer mer om hva beordringssystemet innebærer tidligere i oppgavens teoridel. Både mor og far var ansatt som offiserer i Frelsesarmeen og hadde oppgaver i tilknytning til det på de stedene de var, selv om det virker som det var far som hadde den største arbeidsbyrden utenfor hjemmet, mens mor tok mer av oppgavene hjemme og hadde ansvar for barna. Kun den yngste informanten hadde foreldre som var fulltidsengasjert på dagtid, og derfor gikk hos dagmamma og var i barnehage da han var liten. Det kan ha med tidsspennet og samfunnsstrukturen for øvrig å gjøre. Etter hvert ble det mer vanlig at mødrene også tok seg arbeid utenfor hjemmet.

2. Flytting - forberedelser

Det ser ut til at nye oppgaver ble gitt på våren før flyttingen skjedde i sommerferien. Familiene hadde da litt tid å forberede seg på. Alle visste at de skulle flytte på nytt, men det ser ikke ut til at det ble gjort noen spesielle forberedelser som informantene kunne huske. Det var som regel ikke anledning til å dra på besøk til det nye stedet fordi avstandene var for store. Den yngste informanten fortalte at da de ble litt større ble de tatt med på råd om de skulle flytte eller ikke. Det var mulighet til å si nei hvis det ikke passet for familien. For de andre informantene virket det ikke som det var noen aktuell problemstilling. Det var en del av tilværelsen å være på flyttefot. En av informantene forteller at hun etterlyste når de skulle flytte neste gang fordi hun synes det var som det skulle være.

Det var lite samtale om at de skulle flytte, bortsett fra hos den yngste informanten. Der snakket de mye om hvordan det ville bli og hva de forventet. Hos de andre ordnet foreldrene med det som måtte til, og barna fulgte bare med på det som skjedde. Hvis de ble inkludert var det mest i praktiske ting som pakking og bæring.

Avstanden geografisk begrenset mulighetene til å ha kontakt med tidligere venner fra steder der de hadde bodd før. Hvis de hadde kontakt var det enten gjennom foreldrenes venner eller ved at familien reiste på besøk og på ferie dit de hadde bodd tidligere, da var det helst i Norge. Etter hvert som de ble eldre var det opp til de selv om de ville gjøre noe med det. Barna traff hverandre igjen i det norske Frelsesarme miljøet på barneleirer og speiderleirer. Her nevner den yngste informanten sporadisk kontakt på internett, som blir sjeldnere og sjeldnere etter som tiden går.

3. Flytting - positiv eller negativ

Kun en av informantene hadde vært negativ til å flytte så ofte, og la ikke skjul på det verken overfor familie eller venner. De andre uttrykte at det var greit, men at de var spente på det nye stedet og menneskene der på en positiv måte.

Hvis det ble snakket om hvordan det var å flytte skjedde det mest hjemme i familien, fordi venner og andre ikke hadde den samme erfaringen.

Alle mener at foreldrene var enige og samstemte om måten å leve på. De hadde aldri oppfattet at det var et emne som var opp til vurdering. Når barna ble eldre forteller halvparten av informantene at det ble tatt større hensyn til barna. Da ble flytting til utlandet vurdert i forhold til barnas skolegang og hvordan de hadde det. En av familiene valgte en lengre periode i hjemlandet gjennom barnas ungdomstid, og ventet med å reise ut igjen til de hadde etablert seg for seg selv.

4. Flytting - forhold til andre

Ingen av informantene hadde vært utsatt for mobbing når de kom til nye steder. Det var heller litt stas å få en ny i klassen som kom fra et annet land og behersket et annet språk, siden det ikke var så vanlig den gangen som det er i våre dager. Hvis det i det hele tatt ble ertet var det bare på det vennskaplige plan i begynnelsen gjennom kommentarer til dialekt eller lignende som var annerledes.

Alle hadde venner når de reiste fra et sted, og fikk venner forholdsvis raskt når de kom til et nytt sted. Hvor dype vennskap var avhengig av hvor lenge de hadde bodd hvert sted. En av informantene trodde det var lettere for jenter enn for gutter å etablere nye vennskap. De kvinnelige informantene forteller at de har en venninne som har fulgt dem over lengre tid uavhengig av hvor de har vært, og som de har kontakt med den dag i dag. Mennene viser ikke til det samme, men forteller at de har sporadisk kontakt med venner fra tidligere. De har bygd opp et nytt kontaktnett der de er etablert i sin nåværende tilværelse, i det kan det være venner fra tidligere hvis de også er etablert på samme sted.

I barndommen la foreldrene opp til at barna var med i aktiviteter der de møtte andre barn. Stort sett skjedde det i regi av Frelsesarmeens arbeid. Foreldrene engasjerte seg også i arbeidet som ledere eller de var med fordi det var en del av arbeidet for øvrig.

Ingen av informantene sier noe om at de var spesielt sjenerte som barn. De gir heller uttrykk for at de var utadvendte, åpne og tok initiativ, selv om det kan variere litt fra person til person. Uansett var ingen negative hvis andre tok kontakt, men de satt heller ikke og ventet på at det skulle skje. De oppfatter at andre har et positivt bilde av dem som person, at de er blide og omgjengelige

mennesker. En av dem mener at andre oppfatter at hun er mye sterkere og tøffere enn hun egentlig er.

Når en flytter mye endrer kanskje enkelte bilde av seg selv underveis ut i fra tilbakemeldinger fra ulike miljøer. Det har ikke skjedd med noen av informantene. De er opptatt av at man må være seg selv i møte med nye mennesker. Andre kulturrammer, koder og preferanser gjør at man er litt forsiktig i starten før man har satt seg inn i hva som er de aktuelle referanserammene for miljøet.

Gjennom kontakt med mange ulike mennesker opplever de å ha utviklet sine evner til å vurdere andre mennesker raskere og i større grad enn de ville ha gjort ellers. De har ikke opplevd det som noe problem å kunne stole på andre og gi av seg selv til tross for at mennesker de møtte naturlig nok var ukjente i begynnelsen. En sier at han i ettertid har tenkt på at han til tider kanskje stolte for mye på andre, fordi venner tullet med og brukte det at han var så godtroende. Likevel har ingen av dem vært redde for å bli direkte avvist, selv om de var spente på hvordan de kom til å bli tatt i mot når de kom til et nytt sted. En nevnte at det var vanskeligere å bli en del av klassemiljøet på ungdomsskolen. Miljøet i Frelsesarmeen ble da det bærende på fritiden.

Alle har bodd flere år på det stedet der de geografisk er etablert i dag. Det gjør at de føler tilhørighet og kjenner det som sitt hjemsted. For tre av fire av informantene er Frelsesarmeen fremdeles et miljø de tar del i. I tillegg har de et nettverk i nærmiljøet der de bor.

Hvis en har erfaringer med spesielle reaksjonsmønstre til familie eller mennesker en har møtt gjennom livet, kan en lett tillegge mennesker en møter i andre sammenhenger det samme mønsteret. Spørsmålet jeg stilte i den forbindelse

virket uklart for informantene, og det var vanskelig for meg å klargjøre hva jeg egentlig mente. Slik jeg forstod svarene hadde de ingen erfaringer med spesielle reaksjonsmønstre fra barndommen. De kunne som alle andre dømme folk ut fra førsteinntrykket og så endre oppfatning etter hvert som de blir bedre kjent med vedkommende. Dette gjør de til tross for som de selv sier kanskje burde vært mer åpne i utgangspunktet, etter som de har den bakgrunnen de har med omgang med mange forskjellige typer mennesker.

Informantene opplevde seg selv som selvstendige mennesker som var vant til å ordne opp. Halvparten forklarte det med at gjennom flyttingen hadde de vært nødt til å stole på seg selv. Samtlige synes det hadde vært en god støtte med søsken når de flyttet så mye, spesielt når de var små. Da var de to når de kom et nytt sted og hadde alltid noen å være sammen med i begynnelsen. Det var også en trygghet i den nye skolehverdagen og i fritidsaktiviteter.

5. Flytting - reaksjoner

Oppbruddet skapte reaksjoner hos informantene. Det var trist å reise fra de en kjente, men samtidig spennende å flytte til et nytt sted. De kom raskt i gang på det nye stedet og da gikk tristheten fort over. En av informantene forteller om delte følelser. Det var trist å reise fra, men samtidig godt å komme tilbake til hjemlandet igjen, møte familie og ha mulighet til mer kontakt. En annen pleide å bli sinna på foreldrene i overgangen fra ett sted til ett annet. Hun stilte spørsmål ved hele situasjonen og ville ikke gjennom prosedyren med å flytte fra, å bli lei seg nok en gang, for så å etablere seg på nytt med nye venner. Etter hvert som de ble eldre og venner betydde mer, syns en av informantene det var verre å flytte.

Alle kunne gi uttrykk for hvordan de hadde det til sine nærmeste og da spesielt foreldrene. Foreldrene tok reaksjonene tilsynelatende rolig. Det virket som de tok det som en overgangsreaksjon, og så det som en fase som ville gå over. Samtidig

sier en av informantene at det nok var tungt for dem også å se at barna ikke hadde det bra.

6. Forhold til foreldre

Som tidligere nevnt var det mødrene som hadde hovedansvaret for hjemmesfæren. Mennene oppgir at de var mest knyttet til moren og grunngir det med at hun var mest hjemme. Den ene kvinnelige informanten var pappajente til tross for at moren var mest hjemme på dagtid, men mener det har med å gjøre at hun og faren var mer rolige av seg. Den andre tror det var pappa, men syns ikke å huske at det var spesielt den ene eller den andre.

Siden foreldrenes arbeid var organisert til alle døgnets tider var det ikke alltid begge hadde tid til å stille opp samtidig.

Alle forteller om et trygt hjem der foreldrene støttet og oppmuntret dem, og satte grenser når det var behov for det. Barna visste konsekvensene av sine handlinger og foreldrene fremstod som enige om grenser og hadde samme interesser gjennom valg av yrke og livsoppgave. Det var rom for å uttrykke følelser både positive og negative. Foreldrene la vekt på å leve som en norsk familie med faste rutiner, som felles middagsmåltider der alle var til stede, så langt det lot seg gjøre i forhold til arbeidsoppgaver i armeen. De reiste på ferier sammen og la vekt på fellesopplevelser. En av informantene forteller at familien både reiste på ferier og hadde andre felles aktiviteter i hverdagen. Han mener det var en av forutsetningene for at det gikk så bra med å flytte så mye som de gjorde.

I tillegg til hjemmet hadde familien en felles arena gjennom aktiviteter i Frelsesarmeen. Enten ved at de deltok selv eller var med foreldrene i deres arbeid fra de var små. Det var forskjellig om de deltok i aktiviteter utenfor Frelsesarmemiljøet, som idrett eller lignende. Hvis de ønsket å delta i andre ting opplevde ingen at foreldrene begrenset dem.

Ingen av informantene kan huske at de har blitt fortalt at de var krevende som barn. De regner derfor med at de var som barn flest. Alle opplevde at de ble forstått og respektert av foreldrene og de rundt seg, men hun som ikke ville flytte og ble sint, sier at selv om hun følte at de respekterte henne så gjorde ikke foreldrene om på avgjørelser i forhold til flyttingen. Det ville hun at de skulle gjøre flere ganger.

Når det oppstod vanskelige situasjoner søkte informantene til venner eller foreldrene. Det var det mest nærliggende, siden nærhet til annen familie var avskåret av de geografiske avstandene. En av informantene fortalte at foreldrene heller ikke hadde nære voksne venner på stedet, som det var naturlig at barna knyttet bånd til siden de flyttet så ofte.

Nettverket var naturlig nok begrenset til de som befant seg der familien bodde til enhver tid. Det var alltid noen fra Frelsesarmeen på stedet, som de enten visste hvem var fra før eller ble kjent med. Stort sett brukte ikke foreldrene mye barnevakt da barna var små. De vekslet heller på å være hjemme ved behov. Eventuelle barnevakter ble rekruttert fra miljøet i Frelsearmeen. Det varierte hvor mye kontakt de hadde med lokalmiljøet ut i fra hva slags område de bodde i. Hvis en hadde kontakt med noen utenfor miljøet ble det gjerne til at en traff andre nordmenn. En informant forteller at de reiste mye på ferier med besteforeldrene, og etter hvert som de vokste til reiste de alene til besteforeldrene i sommerferier.

Informantene gikk for det meste på internasjonale skoler med elever fra flere nasjoner. Foreldrene fulgte dem alltid til det første møtet med skolen, deretter måtte de som regel klare seg selv. Ingen har gått på skoler der de har vært nødt til å bo hjemmefra. Foreldrene har heller ikke vært borte fra barna i lengre perioder. Hvis de var borte var det bare på kortvarige kurs og kun en av foreldrene om

gangen. En av informantene forteller om litt usikkerhet da foreldrene var på et tre ukers kurs i forbindelse med flytting til et nytt land. Barna ble da passet av besteforeldrene. De snakket med hverandre og besteforeldrene om hvordan de hadde det, i tillegg til at de snakket med foreldrene på telefon.

7. Skole – fritid

Deres første møte med ny skole var den dagen de skulle begynne. De visste lite om skolen på forhånd. Halvparten av informantene mener å huske at foreldrene mottok informasjon fra skolen, enten ved at de sjekket det selv, eller at Frelsesarmeen ordnet med søknad til skolen for de av offisersbarna som skulle ha skolegang.

På de internasjonale skolene i utlandet var det ikke spesiell oppfølging når det kom nye elever. Der begynte og sluttet det elever hele tiden fordi foreldrene hadde ulike tidsperspektiv på jobbene sine. Klassekamerater kunne flytte allerede etter bare tre måneder. I Norge derimot kom de som oftest alene ny til en allerede etablert klasse. Da ble de fulgt opp ekstra av læreren i begynnelsen.

Skolene i Norge fungerte annerledes enn skolene i utlandet. Informantene forteller at de spesielt reagerte på kravene til disiplin og det faglige nivået. Avstanden mellom elev og lærer var mye større i utlandet enn i Norge. Lærerne ble titulert med etternavn og elevene snakket ikke i timene før de ble spurt. Informantene var også kommet mye lenger i de enkelte fag enn klassekameratene i Norge, men det jevnet seg ut etter hvert. Den største barrieren var språket som de gjerne måtte bruke ekstra tid på i begynnelsen for å komme på høyde med de andre.

Etter en periode i Norge kom de samme overgangene ved skifte til en internasjonal skole igjen, bare motsatt vei. Da måtte de gjerne jobbe sterkere med fagene i starten for å komme på det faglige nivået som ble forventet der.

Alle følte at de ble inkludert i skolemiljøet, selv om de første ukene kunne være litt vanskelige for enkelte av dem.

Som tidligere nevnt var mange av barnas fritidsaktiviteter organisert i Frelsesarme miljøet. Andre tilbud ble vurdert i forhold til hvor trygt det var sikkerhetsmessig. Barna fikk lov til å være med på andre aktiviteter hvis de ønsket det, og foreldrene fulgte opp med kjøring eller lignende.

8. Refleksjon – konklusjon

Samtlige informanter tror at flyttingen har påvirket dem i forhold til hvem de er i dag, men alle har ikke tenkt like mye på hva det har resultert i. De fleste mener det har gjort noe med deres evne til å komme i kontakt med andre mennesker.

Den yngste informantene mener det har gjort at han er mer reflektert enn det han ville vært hvis han ikke hadde flyttet så mye. Han har fått flere impulser, og har dermed lettere for å tilpasse seg nye steder og situasjoner. Interessene hans er også annerledes enn det han opplever at mange jevnaldrende har. Han mener at det har med hans bakgrunn å gjøre.

Ingen av informantene kan tenke seg å flytte slik situasjonen deres er i dag, men de utelukker det ikke på sikt. Halvparten av dem poengterer at da må det bare være for en kortere periode, med mål om å komme tilbake der de er etablert nå. Hvis de skal flytte, er det viktig at rammene rundt situasjonen som bolig og økonomisk sikkerhet er tilrettelagt på forhånd.

Informantene er etablert med familie og har bodd noen år på det samme stedet. En av dem er inne på dette med rastløshet, og mener at hun hele tiden er på jakt etter forandringer. Hun har ikke noe ønske om å flytte av den grunn, men kanalisere sitt behov for forandring i stadige oppussingsprosjekter. En annen forteller at hun ikke har vært rastløs ennå, men hun har en forventning om at hun kan komme til å bli det etter hvert.

Hver gang informantene har flyttet har de opplevd at bånd til andre mennesker er blitt brutt, og nye bånd er blitt knyttet. En av dem forteller at han en gang i blant kan tenke på de menneskene som har vært der en gang med vemod. Hyggelige mennesker en hadde det fint sammen med som ikke er en del av tilværelsen lenger. Det er bare familien som kjenner til hvordan historien har vært fra begynnelsen og fram til i dag. Han mener det kan gjøre at han ikke knytter så dype bånd til personer utenom familien, og heller ikke knytter seg spesielt til ett bestemt sted.

En av de andre mener at det med å knytte og bryte bånd har med om en er jente eller gutt, fordi jentene etter hennes mening har lettere for å komme i kontakt med andre.

Informantene forteller at ved å ha flyttet mye i barndommen, har de fått mange erfaringer og opplevelser som andre ikke har. Halvparten av informantene mener at det har gjort dem mer tilpasningsdyktige, og gjort det lettere for dem å takle situasjoner andre strevde mer med. En av dem nevner spesielt at det ligger en trygghet i det å kunne tilpasse seg, og regner det som en styrke det er godt å ha med seg.

To av dem forteller om ulemper som mangel på stabilitet og røtter. De har ikke et hjemsted som deres historie er knyttet til. Barndommen blir mer oppstykket, og er knyttet til flere steder og flere tidsepoker. En annen forteller at det også kan bli slitsomt når man hele tiden må knytte nye bånd til nye mennesker.

Alle beskriver seg selv som sosiale mennesker i dag, samtidig som de fleste av dem forteller at de liker å være for seg selv av og til

En av informantene mener det er ulemper og fordeler både med å flytte mye og ikke gjøre det. Selv om det ikke alltid var så gøy, så ble det bedre etter hvert som en ble mer kjent.

En av de andre har ønske om at barna hennes skal få mulighet til å lære språk, og få andre opplevelser enn det de ville ha fått ved å bo på samme sted hele tiden. Det er også viktig for en av informantene at barna skal være åpne og kunne tilpasse seg mange forskjellige typer mennesker.

I møte med nye miljøer mener alle det er spesielt viktig å være åpen og ærlig, og presentere seg selv som den en er. En nevner spesielt at det er viktig å gi nye miljøer tid, og ikke gi opp for fort. Det tar tid før en blir kjent. Respekt for hva andre tenker er også viktig. Til sist poengterer en av informantene at hun opplever at hun har fått noe som ikke andre har, at hun er mer rik på erfaringer enn dem.

4.2 Drøfting i lys av teori

Drøftingen er relatert til og organisert etter hovedpunktene fra teoridelen: Frelsesarmeen (2.1), tilknytning (2.2), identitet (2.3) og flytting (2.4).

4.2.1 Frelsesarmeen

I denne sammenhengen har foreldrene valgt et yrke som forutsetter at familien flytter ofte. Flytting er en krevende prosess som kan gi både positive og negative resultater (Weisæth og Dalgard, 2000). Tradisjonelt sett har det ikke vært akseptabelt å stille spørsmål ved valg av yrker som innebærer et kall. Det å ha et kall er en personlig opplevelse, som det blir opp til den enkelte å vurdere. Det er en stor utfordring å være kritisk når mennesker bruker Gud som den bærende kraft bak en kallstanke. Da er det få som våger å stille spørsmål, både fordi det går så dypt på det personlige plan til den som har tatt valget, og fordi det å tro blir et uangripelig fenomen, spesielt for et lite barn.

I vårt århundre har det blitt et økende fokus på barns behov, og dermed også hvordan foreldre velger å imøtekomme disse. Informantene ser ut til å akseptere foreldrenes valg og stiller i liten grad spørsmål ved hvorfor de valgte som de gjorde, med unntak av en. Hun hadde et ønske om at familien skulle la være å flytte. Da hun ble spurt om hun var positiv eller negativ til å flytte, svarte hun: ”Jeg var *alltid negativ*.” De andre informantene varierte mellom å være spent, positiv eller til og syntes det var helt greit.

Det kan være det gjorde det lettere i selve situasjonen at det ikke falt naturlig å stille spørsmål. Informantene sier selv: ”At det bare var sånn.” I ettertid kan man tenke seg at informantene på ett eller annet tidspunkt i livet vil stille spørsmål ved de valgene foreldrene gjorde. Spesielt hvis det var vanskelig å være en del av konsekvensene som barn. Det kan også oppstå problemer i forhold til egen identitet i voksen alder, som gjør at de ser tilbake og stiller spørsmål ved oppveksten de hadde. Det gjenspeiler seg i uttalelser fra informantene av typen:

”Jeg vet jo ikke hvordan ting hadde vært hvis jeg ikke hadde hatt den bakgrunnen jeg har.” Sånn vil det vel være med oss alle uansett hva slags bakgrunn vi måtte ha. Ingen vet hvordan det ville vært hvis vi situasjonen hadde vært annerledes. Det kan vi bare tenke oss.

Foreldrenes tanker om det å flytte er ikke en del av undersøkelsesmaterialet. Informantene fikk heller ikke direkte spørsmål om hva de trodde foreldrene mente, men de ble spurt om foreldrene ga inntrykk av om de var enige om å flytte eller ikke. Informantene oppfattet aldri at de ikke var enige. Det var en oppgave foreldrene hadde tatt på seg gjennom det kallet de hadde. På slutten av intervjuet fikk de mulighet til å utdype hvis de hadde behov for å komme med flere opplysninger. Da fortalte to av informantene at foreldrene fortsatte å flytte etter at barna reiste hjemmefra, og at de gjør det fortsatt. Den ene av dem synes det er helt i orden, mens den andre reagerer på at de fortsetter. Spesielt at de er så langt borte i forhold til kontakt med barnebarna.

Mitt inntrykk er at de ikke har snakket med foreldrene etter at de selv ble voksne, om hva de synes om situasjonen da de var barn. Det kan være de har gjort det, men ut fra den forståelsen og aksepten de viser og viste som barn for situasjonen slik den var, antar jeg at det ikke har vært et tema. Informanten som uttrykker at det var negativt å flytte så ofte, forteller at hun også gir uttrykk for det samme til dem i dag. Hun forteller samtidig at det skulle være artig å høre hvordan hennes søsken opplevde flyttingen, for det har de aldri snakket om.

Foreldrene hadde sannsynligvis tanker om det å flytte, mer enn det som kom til uttrykk for barna der og da. De har vært gjennom en prosess både i forhold til seg selv og organisasjonen for å komme fram til det valget de har tatt. Dette valget er så endelig at det sannsynligvis ikke er naturlig å ta det opp igjen når valget allerede er tatt. Foreldrene kan ha trodd at det å flytte ikke hadde så stor

innvirkning på barnas liv, mens de senere har endret oppfatning fordi de har erfart mer og fått større innsikt.

Naturlig nok var foreldrene enige om at de skulle flytte. Det var en del av den livsoppgaven de hadde sagt ja til. Den avgjørelsen hadde de nok tenkt igjennom og tatt stilling til før barna kom inn i bildet. Informantene opplevde derfor aldri uro rundt det spørsmålet fra foreldrenes side. Det kan ha vært med på å gjøre situasjonen tryggere på den ene siden, men vanskeligere på den andre. Barna ble ikke utsatt for utryggheten det kan innebære og oppleve foreldre som er uenige om grunnleggende ting i hverdagen. Det ville kanskje vært lettere å forstå og akseptere situasjonen hvis det ble informert og forklart i større grad, spesielt når barna ble eldre. Tenåringer har behov for å protestere både på det foreldrene gjør og sier, men slår seg oftere til ro med en forklaring som er ærlig og velbegrunnet.

Etter hvert vil kanskje informantene få behov for å vite mer om sin barndom. Midt i livet gjør mange opp status for seg selv. Mange får en opplevelse av tidspress, og spør seg selv om det fremdeles er mulig å utvikle seg selv som person (Mostuen, 1986). Barna begynner å bli voksne og flytter etter hvert hjemmefra. Til gjengjeld blir ens egne foreldre eldre og krever mer av sine barn. Slike forandringer kan føre at en reflekterer mer over livet som helhet, også sin egen barndom. Informantene i dette prosjektet har fremdeles små barn og en travel hverdag. De har ennå ikke nådd den perioden i livet der refleksjoner og tilbakeblikk får større plass. Da kan det hende de vil bli mer opptatt av hva det å flytte har betydd. Sånn sett kunne det være interessant å intervju personer i ulike faser av livet.

Informantene har gjennom hele oppveksten vært knyttet til en organisasjon gjennom Frelsesarmeen. Det har sannsynligvis vært en styrke når de flyttet så mye som de gjorde. Organisasjonen tok seg av mye av tilretteleggingen i forhold til praktiske ting som bolig og skolegang. Menneskene representerte også trygge

barnevakter ved behov. Frelsesarmeen organiserte i stor grad både hverdagen og fritidsaktivitetene. Det gjorde at det alltid var noe som representerte noe kjent der de kom. Menneskene var som regel ikke kjent men de var en del av en felles overbygning med tilgang til lokalkunnskap og et begynnende nettverk. En av informantene sier at hun ikke hadde vært redd for å flytte hvis alt hadde vært så tilrettelagt som det var i hennes barndom. ”Sånn som i Frelsesarmeen da, så er det et apparat rundt som på en måte ivaretar veldig mange ting som faktisk gjør det mulig for oss å skulle flyttet.”

Andre flytter med de samme rammene som for eksempel ansatte i forsvaret, misjonærer, diplomater og ansatte i hjelpeorganisasjoner.

Jeg antar at det ville vært noe helt annet å flytte uten en organisasjon i ryggen og begi seg alene ut i det ukjente. Det ville kreve mye mer av både foreldre og barn. Med Frelsesarmeen som utgangspunkt har man allerede en felles referanseramme gjennom tro og tilhørighet til en kjent organisasjon. På den annen side kan det tenkes at det vil begrense interessen for lokalmiljøet og menneskene som er hjemmehørende i landet fra før. De norske danner lett sine møteplasser og beholder sine vaner selv om de bor i et annet land. Samtidig har Frelsesarmeen den sterke sosiale profilen som innebærer å hjelpe andre uansett ståsted. Det antar jeg medfører at de møter det lokale gjennom det arbeidet de er der for å utføre. Barna trenger likevel ikke være en del av dette siden de stort sett gikk på internasjonale skoler, og sannsynligvis hadde store deler av sitt nettverk knyttet til venner derfra.

4.2.2 Tilknytning

Jeg har intervjuet personer som har vokst opp i en tradisjonell kjernefamilie med både mor og far som omsorgspersoner gjennom hele barndommen. Det har vært et viktig kriterium sett i forhold til Bolwby's teori om en sikker base. Forutsetningen for at barnet skal utvikle seg til samhandlende mennesker

avhenger av hvordan de blir behandlet av foreldrene allerede fra fødselen (Bowlby, 1994). Familien fungerer som et forebyggende tiltak i et barns liv, særlig ved stressbelastninger (Weisæth og Dalgard (2000). Når barnets omgivelser skifter ofte som i informantenes oppvekst, tror jeg at nettopp det å ha foreldre som støtter barnet er viktigere enn noe annet. I en slik situasjon blir foreldrene og familien det eneste faste holdepunktet i tilværelsen. Som en av informantene svarer på spørsmålet om foreldrene støttet dem i oppveksten: ”De var jo alltid der.” En annen sier: ”De har alltid vært sånn...det trygge stedet å komme hjem.”

Foreldrenes arbeid var en integrert del av livet som helhet. De gikk ikke på jobb om morgenen og kom hjem om kvelden slik andre vanligvis gjorde. Sannsynligvis vær nærheten og deltakelsen i foreldrenes arbeidssfære en del av barnas hverdag. De forteller at folk kom på døren når de trengte hjelp, og hele familien deltok sammen i Frelsesarmeens aktiviteter. Det var med på å skape nærhet til hverandres livssituasjon. Sannsynligvis ble da terskelen for barna lavere med hensyn til å ta kontakt med foreldrene på jobb. På den annen side var de på en måte alltid på jobb. En konsekvens av det kan være at barna til tider måtte vente, og kanskje fikk følelsen av å være i andre rekke.

Familiene som informantene var en del av hadde alltid tid til å forberede seg ved overganger, siden de visste om flyttingen i god tid. Likevel ser det ut til at barna ikke ble tatt med på forberedelsene i særlig grad annet enn når det gjaldt praktiske ting. Lars Weisæth og Odd Steffen Dalgard (2000) peker på hvor viktig det er for barn at de blir informert når det skjer endringer i livet som er av betydning for deres hverdag. De peker på at mulighet til påvirkning reduserer stressnivået. Hoff (1986) sier noe av det samme i sin beskrivelse av mestring i forhold til flytting. I følge slike uttalelser øker sjansen for problemer ved mindre innflytelse. Barnet trenger å føle seg inkludert og forstå årsaken til flyttingen. For informantene i denne sammenhengen ser ikke det ut til å ha skjedd. Til tross for at de forteller at

de ble lite inkludert i det som skjedde, har de ikke utviklet eller opplever det som et problem i ettertid.

Den yngste av informantene svarer på spørsmålet om det ble snakket om at de skulle flytte: ”Ja, masse.” Ingen av de andre kan huske at det ble snakket noe om det. Det bare skjedde hver gang. En av dem sier: ”...det var liksom medfødt”, og en annen svarer ”...det var liksom sånn det skulle være”. Synet på barns behov har endres seg gjennom tidene. Etter hvert er det utviklet større forståelse for at en må ta barna med på det som skjer av forandringer. Det ser ut som det har skjedd en endring i forhold til hvordan de eldste og den yngste informanten opplevde rom for samtale rundt flyttingen. En kan anta at det har med endringer i syn på barns status å gjøre. Foreldrene til den yngste informanten var sannsynligvis yngre enn de andre foreldrene.

Informantene hadde ikke mulighet til, eller ble i liten grad gitt mulighet til å påvirke situasjonen. Det kan hevdes at slik er det nå en gang å være barn. Noen avgjørelser er det de voksnes oppgave å ta hånd om. Uansett kan det i mange sammenhenger være viktig med en bevisstgjøring på hvordan ting håndteres, og vurdere fordeler og ulemper med ulike handlingsalternativ. Barn trenger tid til å omstille seg, tid til å hente frem positive sider ved situasjonen som mest sannsynlig vil virke skremmende og usikker i begynnelsen. Gjennom informasjon om det som skal er det større sjanse for at barnet mestringsevne bedres.

Mine data viste at det i liten grad ble informert om flyttingen. Den gangen fungerte det bra, men det er ikke sikkert det ville gjort det i dag. Nå er vi mer opptatt av å forberede barn på det som skal skje. Den gangen tenkte de kanskje at dette er barna vant til, så de spør vel hvis de lurer på noe. Barn vet ikke alltid konkret hva det ligger i det de kjenner på, og særlig små barn kan ha vanskelig for å uttrykke sine følelser med ord, fordi de ennå ikke har utviklet et dekkende verbal språk. Da er det viktig at samtalen er en naturlig del av hverdagslivet, slik

at muligheten for personlige uttrykk gis rom. Det kan jo være at barnet har behov for tid og nærhet for å kjenne trygghet i situasjonen, en ekstra trygghet for at det faste holdepunktet i livet som foreldrene representerer ikke forsvinner, selv om omgivelsene endrer seg. For å kunne ha mulighet til å forstå hvordan barn opplever sin egen situasjon må vi lytte til dem (Askland & Sataøen, 2000). Det krever at en setter av tid og viser at en er tilgjengelig. Barn er tilpasningsdyktige, og gir ikke alltid uttrykk for det de ikke syns noe om (Bjelland i Grethe Kvalheim, 2005:12).

Når foreldrene arbeider i en organisasjon som krever at de er tilgjengelig til enhver tid, kan det tenkes at barna kan føle seg tilsidesatt enkelte ganger. Da jeg spurte om informantene om dette, svarte de blant annet: ”Min far hadde ikke så veldig tid sånn sett, mye ting som skjedde på kveldstid og kontorarbeid på dagen.” Familiene til informantene har organisert det slik at mor har hovedomsorgen for barna. Dermed har de i stor grad sikret at barnas behov blir ivaretatt i det daglige. På den annen side er det ikke bare de fysiske behovene som er viktige, men også de mindre uttalte på det psykiske plan. Forutsetningene for at foreldrene skal kunne gi barnet den støtten det trenger i oppveksten, er at de har kjennskap til barns normalutvikling og respekterer deres behov. Informantene forteller også at det ble tatt mer hensyn til dem og hvordan de hadde det når de ble eldre og skolegang og venner fikk større plass i tilværelsen.

Foreldrene tok barnas overgangsreaksjoner rolig. Det var kanskje med på å tone ned reaksjonene og ufarliggjøre situasjonen. Samtidig kunne det medføre at barna ikke følte at foreldrene tok situasjonen alvorlig nok. At deres behov og reaksjoner ikke var viktige. En av informantene sier også at han tror det var tungt for foreldrene at barna ikke hadde det bra. Kanskje de skulle vært tydeligere på at de forstod at situasjonen var vanskelig. Det kan være foreldrene var redde for at det ville forverre situasjonen for barna.

Etter hvert som informantene blir eldre har de opplevd en rekke flyttinger. Det gir dem erfaringer som øker deres forutsetninger for å mestre situasjonen. Informasjon og mulighet til å snakke om det som skjer er uansett med på å øke forutsigbarheten og dermed tryggheten.

I våre dager er det økende fokus på barns behov og det å ta dem mer med i det som foregår enn det som var vanlig den gangen. Ut i fra det var foreldrene et produkt av sin tid og den forståelsen som var den rådende da. En av informantene tenker tilbake og sier: ”...*hadde jeg flytta med mine unger, så tror jeg at jeg hadde tatt de litt med og fortalt hvorfor og hvor og sånn.*” Beordringssystemet til Frelsesarmeen er også endret siden den gang, og fokuset og bevisstheten på å ta vare på hele familien er betydelig større enn det den var da.

En trygg tilknytning tidlig i livet gir også bedre forutsetninger for å få venner og klare seg i skolesituasjonen. Senere i livet vil tilknytningsevnen være avgjørende for hvordan et parforhold vil fungere Lande (2000:92).

4.2.3 Identitet

Alle trenger anerkjennelse og tilhørighet for å kjenne at de ikke er fremmed der de er. Bekreftelser fra andre på hvem en er forteller noe om egen identitet (Judith van der Weele: Fremmedfølelse. Helsenytt.no). Hun hevder at det å rykkes opp med rot og starte på nytt gang etter gang er en skadelig livsstil.

Informantene husket dårlig hvor mange ganger de hadde flyttet til et nytt sted og byttet skole. Det virket ikke som det var vesentlig for dem å vite antall ganger de hadde flyttet. De husket best når de byttet skole. Det er kanskje en av de vanskeligste situasjonene i et barns liv, fordi de som oftest står alene i forhold til de andre ved første møtet. Siden skolen er en stor del av barnets liv er det viktig at det er et sted de trives. Informantene ser ut til å ha taklet slike situasjoner relativt bra. Det kan være de var så vant til å bytte skole etter hvert at det ikke ble nytt for

dem. Når de begynte på de internasjonale skolene var de en av mange som kom ny. Som en av dem sier: *”...da fikk man ikke noe spesiell oppfølging for da var det en sånn situasjon at da var jo alle egentlig innflyttere inn dit...”* De ga uttrykk for at det var vanskeligere i Norge. Den gang var det ikke så vanlig med nye i klassen som nå. Det informantene forteller om vanskeligheter med å komme inn i miljøet, skjedde på skolene i Norge.

Behovet for å klare seg på egen hånd, sammen med jevnaldrende, er kanskje enda større hos de som har flyttet mye hvis en skal gå ut i fra uttalelser fra informantene. De sier selv at de opplever at de er selvstendige og vant til å ordne opp. Gjennom flyttingen var de nødt til å stole på seg selv, siden det ikke var andre kjente i mange situasjoner.

Det ser ut til at søsken blir viktigere i en slik tilværelse fordi de ofte er de eneste å støtte seg til. Andre opplever vel heller søsken som en belastning i barne- og ungdomsårene.

Informantene regner alle Norge som sitt hjemland. En av dem har en interessant betraktning i forhold til hvor han kjenner seg mest hjemme. Han forteller: *”Jeg føler kanskje at hjem er litt fleksibelt som begrep. At det blir hjem hvor vi er akkurat nå.”*

Judith van der Weele (Fremmedfølelse. Helsenytt.no) har forsket på opplevelsen av fremmedfølelse og hevder at alle trenger en plass i verden som kjennes som hjemme. En må øve seg på å høre til et sted og bli fortrolig med mangfoldet i egen identitet.

4.2.3 Flytting

Hver gang barn flytter mister de venner. Gunvor Lande (2000) hevder at flytting utgjør en tapsopplevelse som er undervurdert av de voksne. Hun sammenligner flytting med sorg og mener det kan være en fare i den videre identitetsutviklingen hvis ikke naturlige sorgprosesser får rom.

Et barn vil være mer knyttet til nærmiljøet rundt hjemmet med venner og kjente steder enn det en voksen vil være. Barnet tilbringer som regel mye mer av tiden sin der enn den voksne som gjerne er på jobb eller har oppgaver i huset (Weisæth og Dalgard, 2000).

Når barnet må reise fra etablerte venner vil det som oftest kjennes trist. Det er en naturlig reaksjon som må gjennomleves. De vet sannsynligvis etter hvert at dette er mennesker de ikke er sikre på å treffe igjen. Informantene forteller at de sjelden hadde kontakt med venner de mistet fordi de geografiske avstandene var for store. Selv om de fikk nye venner på stedet de kom til savnet de tidligere venner. Savnet varierte etter alder, hvor lenge de hadde bodd på stedet og hvor knyttet de var til vennene. En av informantene forteller at de alltid var lei seg når de skulle flytte:

”...alltid noen tårer der og da, men det var ikke så lenge det varte egentlig.”

Senere sier han: *”Var veldig ferdig med det, var det, akkurat den tida der. Var verre når du ble eldre selvfølgelig og blei mer knytta til folk, men...”* Fra en annen hører vi: *”...da var jeg veldig lei meg for det...for da var det steder vi hadde bodd ganske lenge og man har veldig sterke bånd, i hvert fall når man er et barn og alle venner og hele ens virkelighet nesten er sentrert rundt der da.”*

I slike situasjoner er det viktig å ta følelsene på alvor. Barnet må få aksept på at det er riktig og kjenne på slike følelser og gi dem plass. Det må være lov til å være lei seg og bruke tid på og bearbeide savnet med å forlate noen som har betydd noe.

Når barnet opplever gjentatte separasjoner fra kjente og kjære, kan det gjøre noe med deres evne til å knytte nye bånd. En av informantene sier: *”...jeg får kanskje ikke så dype bånd til noen enkeltperson utenom min familie...”* Noen er likevel

raske til å etablere nye vennskap, mens andre strever med å engasjere seg i nye mennesker på et dypere nivå.

Det kan synes som om det er lettere å takle savn og tap av venner når en flytter ofte, for da blir båndene mindre sterke. Samtidig mister en verdien av tette, nære bånd til et annet menneske. Varige vennskap krever at begge involverer seg i hverandre over tid. Når en har flyttet mye er det større sjanse for at en mister opplevelsen av at det alltid er noen der som støtter en utenom de som er en del av familien. Risikoen for å stå alene blir større. Samtidig blir en nødt til å stole på seg selv og sin egen styrke. Det kan være at det resulterer i et mindre behov for nære vennskap.

Informantene forteller at de raskt fikk venner når de kom til et nytt sted. Det er interessant at damene jeg intervjuet begge har opprettholdt kontakten med en venninne fra barneårene. Mennene forteller ikke om noe tilsvarende. En av informantene mener det er forskjell på jenter og gutter når det gjelder etablering av vennskap. Kanskje det er årsaken som ligger til grunn for dette

En annen forklaring på at alle forholdsvis raskt fikk venner kan være at de var utadvendte som personer. De var åpne og tok initiativ til kontakt med andre når de kom et nytt sted. Ser en dette i sammenheng med Bolwby's teori kan det se ut som de har utviklet et sikkert tilknytningsmønster. Det betyr at foreldrene og familien har maktet å være en sikker base for barnet gjennom tilvenningen til stadig nye miljøer. Barnet har erfart at foreldrene er der hele tiden uansett, og det har gitt dem en base for å utforske mennesker og omgivelser på det nye stedet. Det kan tenkes at det ville vært vanskeligere for informantene å komme inn i nye miljøer hvis de hadde hatt en mer innadvendt personlighet. Det å være sjenert i møte med nye mennesker kan virke passiviserende på begge parter. Hvis den som kommer ny ikke tar kontakt kan det gjøre andre mennesker usikre på hva som forventes. Det kan oppfattes som et signal om avvisning uten at det er bevisst fra den

Det kommer fram i intervjuene at det var vanskeligere å flytte når en ble eldre. Før den tid har man mer behov for foreldrenes eller andre voksnes tilstedeværelse for å kunne mestre de utfordringene en møter. Etter hvert som en utvikler flere ferdigheter og dermed økt selvstendighet får en behov for å klare seg mer på egen hånd sammen med de som er på samme alder. Når barna blir eldre er de i større grad klar over hva det innebærer å flytte og hvorfor det skjer. Samtidig er venner og den sosiale tilhørigheten viktigere nå enn da de var mindre. De er i en alder der det er viktig å finne sin plass blant venner og bli godtatt.

De har heller ikke opplevd mobbing som et problem. Tilbakemeldinger fra de menneskene de har møtt har da sannsynligvis stort sett vært positive. Selvfølelsen deres har gitt dem en trygg plattform å stå på. De er godt forankret i hvem de er som mennesker. Rudbeck og Møller-Nielsen (2001:10) mener at det handler om *”følelsen av å være noen i seg selv”*. Gjennom møte med stadig nye mennesker og situasjoner har de fått styrket sin evne til mestring.

Informantene snakket helst med familien om hvordan det var å flytte, hvis de snakket med noen i det hele tatt. Det virker ikke som de har snakket noe særlig om hvordan det var verken da eller nå. En viktig del av oppveksten deres er på en måte noe de bærer på alene. Jeg fikk inntrykk av at det var nytt for dem å snakke om hvordan det var og hvordan de tror det har påvirket dem. Uttalelser som: *”...var jo sånn at de fleste vennene mine i ...de hadde jo ikke noe sammenlignbar erfaring med sånt. Så det ...man fikk ikke snakke om det , sånn som...det var, det var mest hjemme med familien, at man snakket om det.”* Dette gir en forklaring på hvorfor ikke det ble snakket om. Det var rett og slett ikke noen å snakke med som hadde den samme forståelsesrammen. De som har flyttet mye har en annen erfaringsbakgrunn og identifiserer seg ikke med andre uten den samme erfaringen. Deres referanseramme med erfaring fra flere kulturer gjør at de føler seg spesielle. Samtidig sitter jeg igjen med inntrykk av at de gjerne ville fortelle hvordan det var når de fikk anledning. Ingen av de jeg spurte direkte om å være med på intervju sa nei. Det tenker jeg sier noe om deres innstilling til å fortelle sin

historie. De var også åpne og ga av seg selv. For mennesker som har flyttet kan det være vanskelig å finne noen som er villige til å lytte. De trenger respekt for den de er ut fra de historiske betingelsene livet har gitt dem. Da trenger de å finne likesinnede som vil lytte.

En av informantene har i ettertid tenkt på at han var mer godtroende enn andre i mange situasjoner. Det kan forklares med at han ikke hadde den samme forståelsesrammen for den kulturen han befant seg i til enhver tid fordi han hadde flyttet så mye. En utvikler da kjennskap til mange kulturer, men kanskje ikke så dypt og gjennomgående som de som har vært en del av den samme kulturen hele tiden. Uskrevne lover og koder vil da være mer skjult og ligge dypere og er ikke en integrert del av personen som er ny i kulturen. Selv om det kan virke som en begrensning at man ikke har de samme referansene i møte med en enkelt kultur, vil erfaringen med flere kulturer ha gitt dem en videre horisont i møte med andre mennesker uansett kulturbakgrunn.

Informantene gikk hovedsakelig på internasjonale skoler da de var i utlandet, og forteller om forskjellene de møtte der. Her går det også igjen at informasjonen var mangelfull. Barna ble fulgt til første skoledag, men måtte i stort sett klare seg selv etter den tid. De forteller om forskjeller i faglig nivå og disiplinkrav. Dette kan være innfallsvinkel til en egen debatt om den norske skolens krav i forhold til internasjonale krav. En interessant debatt som ikke har sin plass i denne sammenhengen.

4.3 Oppsummerende refleksjon

Det overrasket meg at ikke flere av informantene hadde vært negative til å flytte da de var barn eller var negative til det nå. Bare en av informantene ga uttrykk for at hun ikke likte å flytte da hun var barn, spesielt da hun ble større. Hun forteller at hun reagerte med å bli sinna: *”Da jeg blei litt større kunne jeg bli rimelig*

sinna!” De andre kan ikke huske at de hadde vært negative, en av dem var heller positiv og etterlyste til og med når de skulle flytte neste gang.

Mine forventninger rettet seg mer mot de negative virkningene enn mot de positive. Informantene derimot trakk fram det positive ved flyttingen i langt større grad. Det kan være en reell opplevelse i forhold til deres virkelighet. Samtidig ligger det en fare i slike tilbakeskuende intervjuer, fordi en er prisditt det informantene husker eller velger å huske bevisst eller ubevisst. Vi husker gjerne alle det som er positivt fra barndommen. Var det noe som var vanskelig legger vi det gjerne til side. Vonde opplevelser kan fortrenkes så sterkt at de blir uvirkelige.

Alle informantene mener at flyttingen har påvirket deres utvikling og dermed hvem de er i dag. De reflekterer i større og mindre grad over hva de legger i det. Jeg hadde vel i utgangspunktet forventet at dette var noe de hadde tenkt mye på, så det overraskete meg at de ikke hadde gjort det. Det kan ha med min egen erfaring og den forforståelsen jeg har av problemstillingen.

Informantene er vokst opp i ressurssterke familie, og fremtrer selv som ressurssterke i dag. Om det har med flyttingen å gjøre kan ikke dette prosjektet gi entydige svar på. Uansett møter vi her mennesker som er reflekterte, utadvendte, tilpasningsdyktige og klare for nye utfordringer.

Ingen av dem har selv fulgt den livsveien foreldrene fulgte, selv om alle er med i et kristent miljø. En av dem uttrykker klart at hun ikke ville ha gjort det samme med sine barn. Selv om de totalt sett er så positive til egen barndom, er det et tankekors at de ikke har valgt det samme selv. De signaliserer utfordring og behov for endring, men lever et stabilt liv med familie og barn som de fleste andre. Kan det være at barndommens erfaringer sitter i dem sterkere enn de selv er klar over?

5. AVSLUTNING

Jeg har i denne oppgaven sett på barnets tilknytningsforhold til sine foreldre, og hva slags betydning det får for identitetsutviklingen når barnet har flyttet mye i barndommen.

Ut fra min egen forforståelse og mye av teorien jeg har lest om temaet, gikk jeg inn i prosjektet med en antagelse om å finne mange negative konsekvenser av å flytte i barndommen. Etter at jeg nå er ferdig med oppgaven sitter jeg igjen med et litt annet inntrykk. Det viser seg å være mange flere positive sider enn det jeg hadde regnet med. Bildet av et lite barn som stadig rykkes opp med roten har endret seg. Kanskje er det ikke så skadelig som først antatt? Gjennom kjennskap og erfaring med barns utvikling, har en alltid lært at det er viktig med en stabil oppvekst med nære, trygge relasjoner. Stabilitet i relasjoner tror jeg fremdeles er viktig, men kanskje det ikke trenger å være i alle relasjoner i omgivelsene. Det ser ut til at det viktigste er at foreldrene møter barnet i gjensidig samhandling, der barnet opplever at det blir sett og forstått.

Informantene gir et bilde av en trygg og god oppvekst, der foreldrene evnet å skape et hjem som ble en base i tilværelsen, til tross for at omgivelsene skiftet oftere enn for mange andre. Gjennom foreldrenes arbeid i Frelsesarmeen, hadde hele familien en organisasjon de kjente tilhørighet til.

Som voksne mennesker med en annerledes bakgrunn, ser det ut til at informantene har fått med seg mange gode erfaringer fra sin barndom. Dagens samfunn etterspør mange av egenskapene de har utviklet. Egenskaper som empati og forståelse for andres ulikheter, sosiale evner og initiativrikdom. Nye ting og situasjoner er ikke skremmende, men en utfordring til å erfare noe nytt.

Samtidig kommer det fram at det kan være vanskelig å knytte nære bånd til andre når en har opplevd så mange oppbrudd i barndommen. Til tider kan en kjenne seg utenfor fordi ingen har den erfaringsbakgrunnen en selv har. Dette er forhold som den enkelte selv kan kjenne på, men som nødvendigvis ikke trenger å bety noe så lenge en selv er bevisst på hvordan en forholder seg til det.

Jeg kan ikke slå fast om det er den sikre basen til disse informantene som har gjort at de har klart seg så tilsynelatende godt som de har. Det kan jeg bare bringe inn som en antakelse. For å utdype dette nærmere måtte undersøkelsesmaterialet ha vært mer omfattende, og inkludert informanter med ulik familiebakgrunn og ulikt ståsted i deres tilværelse i dag.

Det ville være interessant og undersøke to forskjellige grupper, mennesker som har flyttet mye i sin barndom og mennesker som har bodd fast på ett sted, for å finne ut om det har noe å si for identitetsutviklingen og hvordan de forholder seg til andre.

Et større prosjekt ville være å følge barn som flytter fra de er små, og frem til en gitt alder som voksne. Ved å undersøke både barnet og den voksnes opplevelse av tilværelsen, og ut i fra det danne seg et mer nyansert bilde av flytting.

Det ville også være interessant å trekke inn flere perspektiv på flytting ved å samle inn informasjon fra foreldre til barnet som flytter, både i situasjonen og senere, venner, lærere og andre som var en del av omgivelsene.

LITTERATUR

Bøker:

- Abrahamsen, G. (1997). *Det nødvendige samspillet*. [Oslo]: Tano Aschehoug.
- Askland, L., & Sataøen, S. O. (2000). *Å høyre til: utviklingspsykologiske perspektiv på barns oppvekst*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Bowlby, J. (1994). *En sikker base: tilknytningsteoriens kliniske anvendelser*. Fredriksberg: Det lille forlag. (A secure base. Routledge, London 1988.)
- Bowlby, J. (1996). *At knytte og bryde nære bånd: tilknytning og tab, selvtillid og sorg*. Frederiksberg: Det lille Forlag.
(The making & Breaking of Affectional Bonds.
Tavistock Publications Ltd, London 1979 og Routledge, London 1989.)
- Dahl, B. (1990). *Bortsendt: om barn mellom kulturer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, T. H. (1997). *Flerkulturell forståelse*. [Oslo]: Tano Aschehoug.
- Eriksen, T. H. (2004). *Røtter og føtter: identitet i en omskiftelig tid*. Oslo: Aschehoug.
- Eriksen, T. H., & Sørheim, T. A. (1999). *Kulturforskjeller i praksis: perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Fahrman, M. (1993). *Barn i krise*. [Oslo]: Ad Notam Gyldendal.
- Frønes, I. (1994). *De likeverdige: om sosialisering og de jevnaldrendes betydning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hansen, F. T. (2001). *Kunsten at navigere i kaos: om dannelse og i dentitet i en multikulturel verden*. Vejle: Krogh.
- Hoff, L. A. (1986). *Kriser: å forstå og hjelpe mennesker i krise*. [Oslo]: Gyldendal.
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Juul, J. og Jensen, H. (2003). *Fra lydighet til ansvarlighet: pedagogisk relasjonskompetanse*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Bjelland C. (2005). *Livet i utlandet* i Kvalheim, G. (2005). *Norsk i utlandet: med verden som arbeidsplass*. [Stavanger]: Bokstav Forlag.

- Levin, I., & Trost, J. (1996). *Å forstå hverdagen: med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. [Oslo]: TANO.
- Lande, S. B. og B. (2000) i Weisæth, L., & Dalgard, O. S. (2000). *Psykisk helse: risikofaktorer og forebyggende arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk. Kap.6 og 8.
- Lazarus, R. S. og Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York: Springer Publ. Co.
- Lund, I. (2004). *Hun sitter jo bare der!/: om innagerende atferd hos barn og unge*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Mousten, L. (1986). *Identitet og utvikling*. Hellerup: Leif Moustens forlag.
- Pollock, D. C. og Van Reken, R. E. (2003). *Hvor er hjemme?* Askim: Kabb.
- Retvedt, O. (1981). *Identitet og tilhørighet: et perspektiv på ungdom og oppvekst*. Universitetet, Oslo.
- Ropstad, H., & Tønnessen, L. K. B. (1998). *Elever i vanskelige livssituasjoner: læreren i møte med elevers krise, sorg og omsorg*. [Kristiansand]: [Høgskolen i Agder].
- Rudbeck, K., & Møller-Nielsen, K. (2001). *Den usynlige rygsæk: om unge og selvværd*. Vejle: Kroghs Forlag.
- Sommer, D. (1997). *Barndompsykologi: utvikling i en forandret verden*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Stanghelle, J. (2002). *Kommandør av Guds nåde: en historie om Frelsesarmeen*. Oslo: Andresen & Butenschøn.
- Stern, D. N. (1991). *Barnets interpersonelle univers: et psykoanalytisk og utviklingspsykologisk perspektiv*. København: Reitzels forlag.
- Thagaard, T. (1998). *Systematikk og innlevelse*. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.
- Weisæth, L., & Dalgard, O. S. (2000). *Psykisk helse: risikofaktorer og forebyggende arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk. Kap 1-3.

Fra internett:

Om Frelsesarmeen:

Hva er en frelsesoffiser?

<http://www.frelsesarmeen.no/pages/utskrift.aspx?nr=201> (hentet 21.02.07)

Frelsesarmeen – Historie.

<http://www.frelsesarmeen.no/pages/side.aspx?nr=2229> (hentet 26.04.07)

relsesarmeen: Skolesiden – Svar.

http://www.frelsesarmeen.no/pages/skolesiden_svar.aspx?nr=4328

(hentet 26.04.07)

Tro og menneskeverd

http://www.frelsesarmeen.no/pages/skolesiden_oppgave_u.aspx?nr=4365

(hentet 26.04.07)

Den globale frelsesarmeen.

http://www.frelsesarmeen.no/pages/skolesiden_oppgave_u_2.aspx?nr=4367

(hentet 26.04.07)

Særpreg: Militær struktur og uniform.

<http://www.frelsesarmeen.no/pages/side.aspx?nr=2219> (hentet 03.05.07)

Wikipedia

<http://no.wikipedia.org/wiki/Frelsesarmeen> (hentet 03.05.07)

Om flytting:

Lars Østby: Nordmenn på flyttetoppen Samfunnsspeilet nr. 1, 2002

<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200201/> (hentet 04.10.06)

Tanja Seland Forgaard: Flest flytter innenfor egen kommune.

Samfunnsspeilet nr. 5, 2005

<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200505/05/> (hentet 04.10.06)

Björg Mjeldheim: Tap som klinisk fenomen

<http://www.uib.no/People/pklks/sorg%20og%20tap.html> (hentet 18.10.2006)

Hvordan reagerer barn når de har vondt i sjelen?

http://www.helsenytt.no/artikler/barn_sjelen.htm (hentet 18.10.06)

Psykolog Judith Van Der Weele intervjuet av Gudrun Vinsrygg: Fremmedfølelse.

<http://www.helsenytt.no/artikler/fremmedfoelelse.html> (hentet 18.01.07)

Kjell Erik Moen og Karoline Steenbuch: Slik flytter du med barn. 2004.

NRK.no – Puls

<http://www.nrk.no/programmer/tv/puls/4035650.html> (hentet 15.06.06)

Å flytte med barn.

http://www.hushjemhage.no/hus/hus_flytteguide_barn.htm (hentet 15.06.06)

Siw Ellen Jakobsen: Flytting er det verste for barna. Forskning nr.7, 1999.

http://www.forskning.no/Artikler/1018396727.92/1016570611.48/artikkel_print

(hentet 15.06.06)

Slik forbereder du barnet ditt når dere skal flytte.

<http://www.nettdoktor.no/helseraad/fakta/flytte.php> (hentet 24.01.07)

Barna synes venner er viktigst. Forskning nr.6, 2002.

<http://forskningsradet.ravn.no/bibliotek/forskning/200206/200206016.html>

(hentet 11.05.07)

Mia Kolbjørnsen: Flytting et identitetsprosjekt. Forskning 2002.

http://www.forskning.no/Artikler/2002/desember/1038835449.05/artikkel_print

(hentet 11.05.07)

Audun Langørgen: Sentralisering – årsaker, virkninger og politikk.
Samfunnsspeilet nr.2-2007

<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/> (hentet 12.05.07)

Norsk nettsted for mennesker med røtter i flere kulturer:

<http://www.norut.org/index.php?id=2>

Internasjonalt nettsted for mennesker med utenlandsoppvekst, grunnlagt av Dr.
David C. Pollock og Dr. James Di Raddo i 1968

<http://www.tckinteract.net/>

Vedlegg 1

HENVENDELSE OM Å DELTA I INTERVJU

Jeg studerer pedagogikk ved høghskolen i Agder. Våren 2007 arbeider jeg med avsluttende masteroppgave der jeg skal foreta en undersøkelse. Oppgaven handler om temaet flytting. Jeg er opptatt av om det å flytte ofte i barndommen har noe å si for hvordan man knytter seg til andre mennesker – både ved flytting til et nytt sted som barn og senere i livet som voksen.

For at jeg skal finne mer ut av dette, trenger jeg å snakke med noen som har flyttet ofte i barndommen. Jeg har tenkt å intervju ca. 5 småbarnsmødre, fordi jeg tror at de er i en fase i livet der de spesielt er opptatt av barns tanker og følelser.

Jeg kommer til å stille spørsmål om dine erfaringer ved det å flytte som barn.

Hvordan opplevde du å skulle flytte og hvordan var det etterpå. Gjennom spørsmålene ønsker jeg å finne ut om det å flytte flere ganger har påvirket deg på en eller annen måte.

Intervjuet vil ta ca. 1-1 ½ time. Jeg kommer til å ta opp det du sier for å sikre at jeg får med meg det som er viktig, samtidig som jeg skriver litt underveis.

Det er selvfølgelig opp til deg om du ønsker å være med, og du kan trekke deg når som helst uten å oppgi grunn.

Opplysningene jeg samler inn vil være anonyme slik at de ikke kan spores tilbake til deg. Jeg vil ikke oppbevare materiale med navn, bosted eller lignende.

Opptakene vil bli slettet så snart jeg har levert inn oppgaven, det vil si ved utgangen av juni 2007.

Når en oppgave inneholder intervjuer slik som i dette tilfellet, er det krav om at dette meldes til datatilsynet. Derfor er oppgaven meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Hvis du ønsker å ta del i intervjuet, ber jeg om at du skriver under og returnerer dette skrivet til meg. Lurer du på noe er det bare å ta kontakt på mobilnr.

97641263 eller e.post: torbjorgtrana@yahoo.no

Vennlig hilsen

Torbjørgh Trana
Sildenestangen 43
4625 Flekkerøy

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om hva det innebærer å delta i intervju knyttet til masteroppgave om flytting, og ønsker å stille til intervju.

Underskrift:

Telefon:

Vedlegg 2

INTERVJUGUIDE

1. Bakgrunnsopplysninger

- Har du søsken – i tilfelle hvor mange?
- Hvor mange ganger flyttet du før du selv flyttet hjemmefra, og hvor mange ganger skiftet du skole i løpet av grunnskolen?
- Flyttet dere kort eller langt?
- Når på året flyttet dere?
- Vet du årsaken til at dere flyttet så ofte?
- Gikk du i barnehage eller ble du passet av andre i oppveksten?

2. Flytting - forberedelser

- Ble du forberedt på flyttingen? (dro dere på besøk til huset, stedet, skolen).
- Snakket dere om hvorfor dere flyttet?
- Var du med på planleggingen av flyttingen?
- Ble du inkludert i selve flytteprosessen?
- Ble det lagt til rette for kontakt med tidligere venner hvis det var mulig?

3. Flytting - positiv eller negativ

- Var du positiv eller negativ til flyttingen? (forventninger)
- Kunne du snakke med noen (venner, foreldre) om hva du synes om å flytte?
- Fikk du inntrykk av hva foreldrene dine mente om å flytte, var de enige?

4. Flytting – forhold til andre

- Ble du mobbet i barndommen? I tilfelle vet du hvorfor?
- Hadde du (nære) venner der du flyttet fra, og fikk du nye venner der du flyttet til?
- Hadde du/har du fortsatt kontakt med venner du flyttet fra?
- Ble du oppmuntret til kontakt med andre i barndommen?
- Var du sjenert eller utadvendt som barn, og hvordan tror du det spilte inn når du kom til et nytt sted?
- Hvordan kommer du i kontakt med og hva forventer du av nye mennesker?
- Hva slag bilde tror du andre har av deg?
- Har du noen gang endret ditt bilde av deg selv?
- Er du åpen/gir du av deg selv overfor dine nærmeste og andre mennesker?
- Opplevde/opplever du at andre søker kontakt med deg?
- Stolte/stoler du på andre?
- Er du redd for å bli avvist?
- Følte/føler du deg ofte/noen ganger utenfor i ditt nåværende eller tidligere miljø?
- Tillegger du andre mennesker egenskaper eller hensikter før du kjenner dem eller vet om det er riktig?

- Reagerte/reagerer du på bestemte måter i bestemte situasjoner? I tilfelle hvordan og hvorfor?
- Kommer du ofte i konflikter med dine nærmeste og/eller andre mennesker?
- Opplever du deg selv som selvstendig eller avhengig av andre?
- Søskene: var de en støtte underveis i flytteprosessen, og i møte med det nye stedet og menneskene der?

5. Flytting - reaksjoner

- Ble du lei deg eller var du glad for å flytte, og i tilfelle hva var årsaken/e til det?
- Kunne du tillate deg selv å savne de du reiste fra?
- Kunne du gi uttrykk for disse følelsene overfor foreldrene dine eller andre?
- Ble du sint fordi du måtte flytte, i tilfelle hvordan taklet foreldrene dine det?
- Hadde du andre reaksjoner på flyttingen, psykiske eller fysiske?

6. Forhold til foreldre

- Hvem av foreldrene var deg nærmest i barndommen, og hvorfor?
- Hvordan opplevde du at foreldrene dine behandlet deg?
- Vil du si at foreldrene dine støttet deg i oppveksten?
- I tilfelle, hvordan artet dette seg i praksis? (situasjoner, fritidsaktiviteter, hadde de tid).
- Opplevde du at foreldrene dine ikke var der for deg? Hvis: når og i hvilke situasjoner?
- Ble du regnet som et krevende eller et ikke krevende barn, og hvorfor?
- Følte du deg forstått og respektert? – av foreldre, søskene, familie, venner.
- Fikk du ros/kritikk av foreldrene dine, og i tilfelle for hva?
- Var det rom for å uttrykke positive/negative følelser i barndomshjemmet ditt?
- Visste du hva foreldrene dine mente om ting og hvordan de ville handle i ulike situasjoner?
- Følte du deg trygg i barndommen?
- Opplevde du endringer i måten du ble behandlet på i løpet av din oppvekst?
- Møtte du andre foreldre som du skulle ønske dine foreldre var mer lik/ikke lik?
- Hvem søkte du til i vanskelige situasjoner? Foreldrene dine eller andre?
- Hvordan var nettverket rundt familien din? – barnevakt, avlastning, nærhet til familie.
- Hvordan vil du beskrive barndomshjemmet ditt? – rutiner, foreldrenes forhold, interesser, holdninger til hverandre og barna, enighet om f.eks oppdragelse.
- Var foreldrene dine eller andre voksne med deg i nye situasjoner? F.eks da du begynte på ny skole eller i fritidsaktiviteter.
- Var du borte fra foreldrene dine/en av foreldrene dine over kortere eller lengre tid i barndommen?

- Var du redd for at foreldrene dine skulle forsvinne?
- I tilfelle, kunne du uttrykke denne angsten overfor dem – eller andre?
- Ble du truet eller opplevde du trusler om å bli forlatt som barn?
- Husker du episoder fra barndommen som gikk inn på deg eller skremte deg? (alder, hendelse, egen og andres reaksjon).

7. Skole - fritid

- Fikk du eller dine foreldre informasjon fra skolen på forhånd?
- Hvordan ble du tatt i mot på den nye skolen, av læreren og elevene?
- Hvordan var den nye skolen i forhold til det du var vant til - både faglig, sosialt og hvilke ferdigheter de var opptatt av?
- Ble du med i fritidsaktiviteter, og hvordan skjedde det?
- Ble du inkludert i skolemiljøet slik at du etter hvert følte at du hørte til?

8. Refleksjon/konklusjon

- Tror du flyttingen har påvirket deg i forhold til hvem du er i dag? (identitet, tilhørighet, rastløshet, evne til kontakt etc.)
- Har flyttingen påvirket ditt forhold til det å bryte og knytte bånd til andre mennesker?
- Kan du si noe om fordeler og ulemper ved å ha flyttet mye i barndommen?
- Hvordan vil du beskrive deg selv som person i dag (sjenert, utadvendt, sosial etc.)?
- Er din bakgrunn med mye flytting med på å forme hvordan du forholder deg til dine egne barn, og hvilke ønsker du har for dem?
- Hva vil du si er viktig i møte med nye miljøer?